

Gemeenten aan zet bij jong ouderschap

HANDREIKING MET OPLOSSINGSRICHTINGEN EN
PRAKTIJKVOORBEELDEN VAN INTEGRAAL BELEID
BIJ JONG OUDERSCHAP

Colofon

Deze handreiking is een product van het programma JOOZ, een landelijk programma voor preventie bij onbedoelde zwangerschap en ondersteuning bij jong ouderschap. Namen in ervaringsverhalen zijn fictief, de verhalen zijn waargebeurd.

De volgende organisaties werken samen:

Siriz, JSO, Altra, Babyhuis, Fiom, Leger des Heils, Ncj, GGD Hollands Noorden, MEE Plus Groep, Moviera, Timon. Daarnaast participeren ervaringsdeskundigen. Met het programma willen de organisaties en ervaringsdeskundigen de handen ineenslaan om de kwaliteit van preventie en ondersteuning te verbeteren en expertise lokaal te borgen. Op www.jooz.nu is meer informatie te vinden over het programma.

Deze handreiking is tot stand gekomen dankzij financiering van het Ministerie van VWS en de Provincie Zuid-Holland.

Neem voor vagen of opmerkingen contact op met Geeske Hoogenboezem via g.hoogenboezem@jso.nl

Tekst: JSO; José Huzen, Joren van Popta, Rob Rutten, Jeanette van der Meer

Redactie Geeske Hoogenboezem

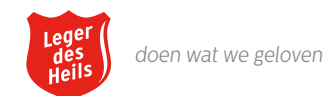
Fotografie: Margot de Heide

De foto's in deze publicatie zijn van de gezinnen van ervaringsdeskundigen Anne Alles, Marleen Cakici-vd Wiel, Ravi Debisarun en Miranda Hagen.

Opmaak Gerline den Hartog

Mei 2017

In samenwerking met:

Inhoudsopgave

1. Inleiding: 5 uitdagingen /pagina 6

Doel en werkwijze /pagina 7

Leeswijzer/pagina 7

2. Aan de slag met integraal beleid voor jonge ouders / pagina 8

Integraal beleid /pagina 8

Stappenplan: op weg naar integraal beleid rondom jong ouderschap /pagina 11

Haal inspiratie uit praktijkvoorbeelden /pagina 16

Conclusie /pagina 21

3. Huisvesting /pagina 22

Wat is de uitdaging? /pagina 24

Waarom volstaat de reguliere aanpak niet? /pagina 25

Rol van gemeenten /pagina 26

Oplossingsrichtingen /pagina 27

Conclusies /pagina 36

4. Financiën en schulden /pagina 37

Wat is de uitdaging?/pagina 39

Rol van gemeenten /pagina 40

Oplossingsrichtingen en praktijkvoorbeelden /pagina 42

Conclusie /pagina 45

5. (Ervarings)kennis in de Wijkteams /pagina 46

Wat is de uitdaging? /pagina 46

Waarom volstaat de reguliere aanpak niet? /pagina 47

Rol van gemeenten /pagina 48

Oplossingsrichtingen en praktijkvoorbeelden /pagina 48

Conclusies /pagina 53

6. Preventie van onbedoelde zwangerschap bij risicogroepen /pagina 54

Wat is de uitdaging? /pagina 55

Waarom volstaat de reguliere aanpak niet? /pagina 57

Rol van gemeenten /pagina 59

Oplossingsrichtingen en praktijkvoorbeelden /pagina 59

Conclusie /pagina 65

7. Conclusie /pagina 66

Pagina met links /pagina 66-69

5 uitdagingen

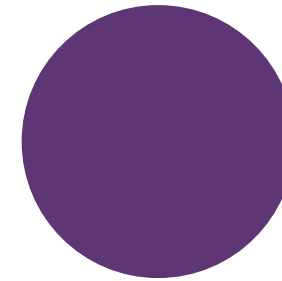
Gemeenten dragen vanaf 2015 verantwoordelijkheid voor de uitvoering van de Jeugdwet, Wmo en Participatiewet. Daarnaast hebben gemeenten (deels) verantwoordelijkheid voor de uitvoering van de jeugdgezondheidszorg, leerplicht/RMC, schuldhulpverlening, maatschappelijke- en vrouwenopvang, huisvesting en kinderopvang. Beleidsterreinen die (aanstaande) jonge ouders aangaan.

Jonge ouders zijn dan ook bij uitstek een doelgroep voor Integraalbeleid. Als gemeenten hun verantwoordelijk heden oppakken vanuit afdelingen met gescheiden budgetten en kaders, dan hebben jonge ouders daar last van. Ze raken verstrikt in een wirwar van regels en voorwaarden. Ze hebben baat bij maatwerk, 1 gezin- 1 plan- 1 hulpverlener, hulp zo dicht mogelijk bij huis, versterking van eigen kracht en netwerk, preventief en oplossingsgericht werken. Beleidsambities waar veel gemeenten voor staan.

In 2016 deed Programma JOOZ een uitvraag onder ervaringsdeskundigen, gemeenten, professionals en uitvoeringsorganisaties over beleid rondom jong ouderschap en preventie van onbedoelde zwangerschap. Het bleek dat er grote knelpunten waren voor jonge ouders bij het vinden van hun weg naar zelfstandigheid en voor uitvoeringsorganisaties om jonge ouders daarbij te ondersteunen. Knelpunten waar gemeenten een sleutelrol hebben om ze uit de weg te ruimen. Ze zijn geformuleerd als uitdagingen. Het gaat om:

1. Voldoende en betaalbare huisvesting (al dan niet met ondersteuning) voor gezinnen van jonge ouders.
2. Toereikende financiën, aansluiten van financiële regelingen en goede schuldhulp.
3. Ontschotten van beleid.
4. (Ervarings)deskundigheid in wijkteams.
5. Voldoende preventie gericht op groepen met een verhoogd risico op onbedoelde zwangerschap.

Door bovengenoemde knelpunten aan te pakken werken gemeenten aan het vergroten van de zelfstandigheid van kwetsbare jonge ouders. Als dat op een integrale manier gebeurt, kan dat gemeenten flinke kostenbesparingen opleveren.

Doel en werkwijze

Deze handreiking is voor gemeenten geschreven en geeft praktische handvatten rondom de uitdagingen. Doel is informeren, inspireren en het bieden van handvatten. Ervaringsdeskundigen, Taskforce JOOZ, professionals, uitvoeringsorganisaties en gemeenten hebben zich ingezet voor deze handreiking. In het voorjaar van 2017 zijn oplossingsrichtingen en praktijkvoorbeelden verzameld en beschreven. Er zijn telefonische, mail en face-tot-face contacten geweest met de initiatiefnemers van de praktijkvoorbeelden. Daarnaast is deskresearch gedaan. Deze publicatie bundelt de opbrengst.

Leeswijzer

Deze publicatie is opgebouwd uit zes hoofdstukken. In hoofdstuk twee wordt gestart met een algemeen hoofdstuk over integraal beleid voor jonge ouders. Het hoofdstuk biedt handvatten om als gemeente zicht te krijgen op de doelgroep en het gevoerde beleid. Verder worden tips gegeven om integraal beleid te voeren. De daaropvolgende hoofdstukken behandelen de uitdagingen uit de top 5. De start is steeds een uitwerking van de uitdaging. Daarna volgt een uitwerking over de reguliere aanpak met onderbouwing wat nodig is om die te verbeteren. Tot slot komt de rol van de gemeente aan bod en worden oplossingsrichtingen en praktijkvoorbeelden beschreven.

Hoofdstuk 2

Aan de slag met integraal beleid voor jonge ouders

Jonge (aanstaande) ouders met ondersteuningsvragen op meerdere beleidsterreinen hebben behoefte aan een integrale benadering van hun gemeente.

Dit hoofdstuk gaat in op integraal beleid rondom jong ouderschap. Met een stappenplan voor beleidsverbetering kunnen gemeenten concreet aan de slag. Enkele praktijkvoorbeelden geven inspiratie.

Vajen (26) zat in Jeugdzorg toen ze op haar zeventiende zwanger werd. In haar zoektocht naar een plekje voor zichzelf en dochter Livia (nu 9), raakte ze verstrikt in de ambtelijke molen.

‘Mijn moeder zei: volgens mij ben je zwanger. Ik was chagrijnig en had allerlei klachten, die ik niet goed kon verklaren. Ik deed een test, zag die twee streepjes en wist meteen dat ik de baby wilde houden. De vader dacht daar anders over, die zag het niet zitten om voor een kind te zorgen. Bij mijn moeder was geen ruimte voor mij en mijn dochter. We kwamen terecht bij een tienermoederhuis in een andere gemeente. Daar kreeg ik enorme heimwee, want al mijn vrienden en familie wonen in mijn eigen gemeente. Het loket voor jonge moeders, hielp me aan een plek in mijn eigen woonplaats, via een opvanghuis. Op dat moment zijn mijn financiële problemen begonnen. Het werd namelijk een enorme toestand om mijn uitkering over te zetten van de ene gemeente naar de andere. Bij de ene gemeente zeiden ze dat de andere gemeente hen moest bellen. Maar volgens de ambtenaren van die gemeente was het precies andersom. Zo ben ik anderhalve maand van het kastje naar de muur gestuurd, waarin ik ondertussen geen uitkering kreeg en acuut in geldproblemen kwam. En als je dan moet kiezen tussen eten kopen voor je kind of je zorgverzekering betalen, is de keuze natuurlijk snel gemaakt. Zo begon ik schulden op te bouwen. Uiteindelijk zijn die schulden één van de redenen geweest waarom mijn dochter uit huis is geplaatst en al vijf jaar bij een pleeggezin woont. Nu ik eindelijk in de schuldsanering zit, ben ik hard aan het strijden om het ouderlijke gezag over haar terug te krijgen, want ik mis haar ontzettend.’

Integraal beleid

Er zijn veel ervaringsverhalen zoals die van Vajen, waarin problemen groter worden doordat jonge ouders onvoldoende de weg weten in de gemeentelijke wereld. Verhalen waarin afdelingen van gemeenten eigen beleid en regels toepassen en onderling niet afstemmen. Ondanks de decentralisaties zijn ook nu in 2017 de verantwoordelijkheden en budgetten verdeeld per

gemeentelijke afdeling. Regionale afstemming per beleidsterrein vindt vaak in verschillende niet overlappende samenwerkingsverbanden plaats. Het resultaat is een wirwar aan regels en kaders, waar jonge (aanstaande) ouders binnen moeten vallen om ondersteuning te krijgen. Hulp en ondersteuning op diverse terreinen worden niet in samenhang geboden en regelingen kunnen onderling strijdig zijn. Voorbeelden worden gegeven in het hoofdstuk ‘financiën en schulden’.

Het realiseren van samenhang in de aanpak van maatschappelijke vraagstukken wordt ‘integraal beleid’ of ‘integrale beleidsvoering’ genoemd. Hierin wordt beleid van verschillende sectoren op elkaar afgestemd. Het beoogde effect is dat bestaande verkokering wordt doorbroken.

Sectorgrenzen worden overschreden en de aspecten van beleidsvoering die het best kunnen worden samengevoegd worden geïntegreerd. Concreter gezegd wordt beleid op diverse terreinen onderling afgestemd.

INTEGRAAL BELEID

Het idee van integraal beleid is niet nieuw. Al jaren wordt er binnen verschillende lagen van de overheid nagedacht over hoe fragmentatie, verkokering en versnippering in beleidsvorming tegengegaan kan worden. Integraal beleid is hiermee een bestuurskundig antwoord op vraagstukken die zich simpelweg op meerdere beleidsterreinen manifesteren. Zoals dat ook is in beleid rondom jong ouderschap.¹

Voordelen van integraal beleid:

- Efficiëntere inzet van mensen en middelen.
- Effectiever bijdragen aan oplossingen en verminderen van risico's op het missen van aspecten (tussen wal en schip belanden).
- Responsiever samenwerken met burgers en beter aansluiten bij wat zij willen en nodig hebben.

De concentratie van overheidstaken en bevoegdheden bij de gemeenten schept de noodzakelijke voorwaarden om beleidsactiviteiten op elkaar af te stemmen door sturing en coördinatie. Hoe meer zeggenschap een gemeentebestuur heeft over de aanpak van een maatschappelijk vraagstuk en hoe meer aan elkaar verwante vraagstukken binnen de gemeentelijke invloedssfeer liggen, hoe beter de beleidsinstrumenten en -initiatieven op elkaar afgestemd of zelfs geïntegreerd kunnen worden. Gemeenten handelen in een omgeving met allerlei organisaties die op verschillende niveaus aan dezelfde opgaven werken. Die situatie vraagt om integraal beleid maar bemoeilijkt dat ook omdat meerdere partijen invloed proberen uit te oefenen.²

Gemeenten kunnen integraal beleid op twee verschillende niveaus aanpakken:

- **Managementniveau:** heel praktisch kunnen beleid smakers omtrent een aspect van een complex probleem samen werken met collega's houden die verantwoordelijk zijn voor het uitwerken van beleid op een ander aspect van datzelfde probleem. Het draait in dat geval vooral om het voeren van de dialoog.
 - gezamenlijk plannen en uitvoeren van projecten
 - strategisch plannen van projecten: alle projecten die betrekking hebben op één complex probleem worden gezamenlijk gepland en uitgevoerd.
- **Structuurniveau:** het inrichten van een coördinerende functie integreert activiteiten die worden opgezet vanuit verschillende teams of afdelingen. Op grotere schaal is het mogelijk om alle medewerkers rondom een bepaald probleem tijdelijk bijeen te brengen. Als er permanent behoefte is aan een dergelijke structuur is sprake van een organisatorische herindeling.

Beleidsverbetering rondom jonge ouders vraagt niet direct om grootschalige structuuraanpassingen. Het is van belang dat medewerkers van afdelingen die met hetzelfde gezin te maken hebben elkaar vinden en samen komen tot een plan. Het inrichten van een coördinerende functie is dan voldoende, vanuit het structuurniveau. Daarbij moet op strategisch niveau afstemming zijn tussen afdelingen over de coördinatiefunctie, mandaat en budgetverdeling. Bekijk voor inspiratie de praktijkvoorbeelden vanuit de gemeenten Groningen en Den Haag verderop in dit hoofdstuk.

Jonge ouders zijn gebaat bij de benadering vanuit ondersteuning vanuit 1 gezin- 1 plan- 1 regisseur. Meestal wordt dat geboden vanuit jeugd- en wijkteams. Op die werkwijze kan de gemeente aansluiten door één plan met toepassing van gemeentelijke regelingen te maken, zoveel mogelijk met één contactpersoon en één aanvraagprocedure.

STAPPENPLAN: op weg naar integraal beleid rondom jong ouderschap

Om meer samenhang in beleid rondom (aanstaande) jonge ouders te brengen kan een gemeente een aantal stappen doorlopen. Als eerste is zicht nodig op de lokale situatie, de doelgroep en het gevoerde beleid. Vervolgens is een visie leidend, wat wil de gemeente bereiken met beleid voor deze doelgroep? Dan volgt een actieplan, waarin gericht gewerkt wordt aan beleidsverbetering. Hieronder worden de stappen uitgewerkt

1

ZICHT OP DE DOELGROEP

Krijg zicht op de groep jonge ouders in de gemeente. Bepaal daarbij een leeftijdsgrens, bijvoorbeeld van 16 tot 23, 25 of 27 jaar. Bepaal ook welke specifieke kenmerken van de doelgroep meegenomen worden. Een tienerouder is een jongere die zijn of haar eerste kind voor zijn twintigste heeft gekregen. Beleid en uitvoeringsorganisaties richten zich op een bredere groep. De leeftijdsgrens wordt vaak gelegd bij 23 of 25 jaar, waarbij jonge ouders van boven de twintig te maken hebben met ouderschap in een kwetsbare situatie. Het gaat dan om jonge ouders die gezien hun ontwikkeling, achtergrond en/of problematiek veel overeenkomsten hebben met de tienerouders.

Relatief veel jonge (aanstaande) ouders behoren tot kwetsbare groepen in onze samenleving. Het gaat om jongeren uit de (gesloten) jeugdzorg zonder stabiel netwerk, om schoolverlaters, om jongeren met schulden, zwerf- en spookjongeren, jongeren met een licht verstandelijke beperking en (alleenstaande) minderjarige vreemdelingen. Het zijn jongeren met problemen op verschillende levensgebieden. De kinderen van deze jongeren hebben onder meer een hoger risico om slachtoffer van kindermishandeling te worden. Omdat zij op groeien in armoede, participeren kinderen van (zeer) jonge ouders minder, ontwikkelen zij vaker probleemgedrag, verloopt de psychosociale ontwikkeling van kinderen minder goed, is er vaker sprake van een onveilige hechting en hebben zij een minder goede gezondheid.

OM HOEVEEL JONGE OUDERS GAAT HET?

Hoeveel tienermoeders en -vaders zijn er in de gemeente? Hoeveel ouders zijn er tussen de 20- en 25 jaar. Welk deel van die laatste groep vraagt extra beleidsaandacht?

1 januari 2016 waren er in totaal 2.214 tienermoeders in Nederland.³

In 2016 werden er:

- 1 796 baby's levend geboren uit een tienermoeder.⁴
- 209 baby werden levend geboren met een vader die jonger was dan 20.⁵
- 17 723 baby's geboren uit een moeder tussen de 20 en 25 jaar
- 5 454 baby's geboren met een vader tussen de 20 en 25 jaar

VoorZorg heeft een factsheet gemaakt waarin gemeenten het (gemiddeld) aantal jonge kwetsbare zwangeren kunnen berekenen: <https://voorzorginfographic.ncj.nl/>

Ga in gesprek met de (integrale) geboortezorg en de Jeugdgezondheidszorg om te bepalen welke groepen kwetsbare zwangeren en jonge ouders er zijn. Lang niet elke jonge ouder heeft speciale beleidsaandacht nodig!

2

ZICHT OP HET GEMEENTELIJKE BELEID

Breng in het gemeentelijke beleid rondom jong ouderschap in kaart, benut daarbij praktijkinformatie en ervaringskennis.

Jonge ouders hebben vaak te maken met verschillende afdelingen en diensten van de gemeente en uitvoeringsorganisaties. Eén afdeling binnen een gemeente heeft meestal wel zicht op de interacties met een jongere. Er ontbreekt echter vaak een geïntegreerd beeld van de interacties van jonge ouders met meerdere afdelingen. Breng informatie van verschillende afdelingen bijeen, om zicht te krijgen op het totale beleid van de gemeente en het effect hiervan.

Behulpzaam is de praktijkinformatie van ervaringsdeskundigen, uitvoeringsorganisaties en professionals. Zet ervaringsdeskundigen in als beleidsadviseurs. Ervaringsdeskundigen zijn jongeren die in een training geleerd hebben om hun ervaring in te zetten voor anderen. Wanneer je de doelgroep zelf betreft, krijg je sneller en beter zicht op de mate waarin beleid aansluit de behoefte. Ervaringsdeskundigen denken vanuit de leefwereld, niet vanuit de systeemwereld.

Pak het aan door een klantreis te maken. Of werk met de doorbraaksessies uit het voorbeeld van de gemeente Den Haag, verderop in dit hoofdstuk.

MAAK EEN KLANTREIS:

Een klantreis helpt om de processen rondom de doelgroep jonge ouders efficiënter en impactvoller te maken. Symbolisch sprekend gaat het over een 'reis' met een kaart. Deze kaart visualiseert alle contactmomenten en mogelijke communicatiekanalen van de 'reis' die de jongere maakt. Dit proces begint bij het allereerste contact en eindigt bij het laatste. Een klantreis geeft inzicht in de context, beleving en behoeften van jonge ouders in contact met de gemeente en de mogelijkheden om het klantproces te optimaliseren.

1. Bepaal het doel en kader van de klantreis

Formuleer voor welke jongeren je de klantreis in kaart brengt en wat je doel erbij is. Bepaal het startpunt en een selecteer casussen. Zorg dat in de casuïstiek belangrijke vraagstukken voor (aanstaande) jonge ouders aan de orde komen. Denk aan: de overgang naar volwassenheid, (het voorkomen van) schuldenproblematiek, inkomens- en huisvestingsbehoeften, hulpvragen bij problemen in het netwerk, behalen van een diploma en opvoeding.

2. Maak een opzet van de kaart

In de opzet zitten de volgende onderdelen. Deze onderdelen vul je in de volgende stappen met informatie.

- Welk doel hebben de jongeren in het contact met de gemeente? Wat zijn problemen?
- Contactmomenten van de jongere met de gemeente. Afhankelijk van de kader kunnen ook contacten met aanverwante diensten en uitvoeringsorganisaties in beeld worden gebracht. Het gaat om contacten via de website, telefonisch, face-to-face, etc.
- Interacties waarop de jongere een negatieve ervaring heeft.
- Interacties waarop de jongere een positieve ervaring heeft.
- Momenten van invloed; wat is van groot belang geweest in de reis?
- Wat is de uitkomst voor de jongere? Zijn alle problemen opgelost?

MOMENTS OF TRUTH:

STAPPEN >					
JONGERE >					
					

3.
Haal informatie op binnen de gemeente

Organiseer een workshop binnen je gemeente voor alle afdelingen die betrokkenen zijn bij de jongeren. Bepaal in de workshop alle contactmomenten die de jongeren met de gemeente hebben. Maak een ruwe schets van de klantreis.

4.
Haal informatie op bij de doelgroep

Gebruik de ruwe schets om input van jongeren te vragen. Dit kan via individuele of groepsinterviews. Je wilt van de jongeren weten of ze dezelfde contactmomenten zien, hoe ze deze contactmomenten waarderen en welke emoties de interacties losmaken. Een vragenlijst uitzetten kan ook.

5.
Analyseer de resultaten en trek conclusies

Bundel de resultaten uit de workshop en de interviews of de vragenlijst en vul hiermee de kaart. Maak zo de complete klantreis met alle elementen: interacties, positieve en negatieve ervaringen en momenten van invloed. Bepaal op basis van de kaart van de klantreis hoe de gemeente deze groep jongeren bedient. Kijk naar verbetermogelijkheden en prioriteer op basis van impact en effect. Bepaal vervolgens welke zaken de gemeente oppakt op korte en lange termijn.

3
WAAR WIL JE NAARTOE?
Bepaal gemeentelijke uitgangspunten en formuleer wat je wilt bereiken.

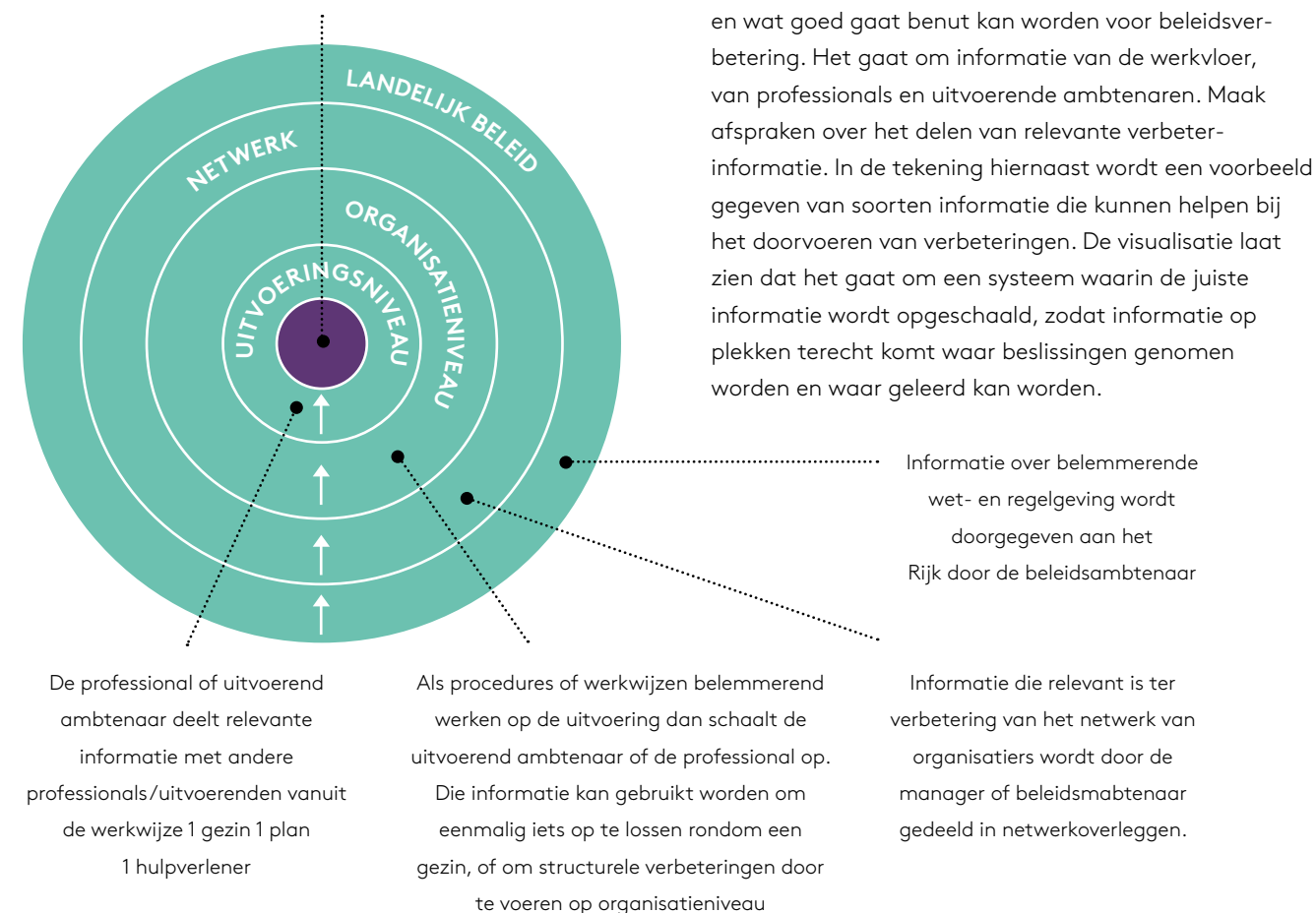
De praktijkvoorbeelden in dit hoofdstuk laten zien hoe andere gemeenten een duidelijke visie als uitgangspunt hebben genomen om te werken aan vernieuwing. Daarbij is een gedragen visie door verschillende afdelingen van de gemeente en door (uitvoerings)organisaties van belang. Dat vraagt om het voeren van de dialoog. Vervolgens is het stellen van een doel van belang om richting en opdracht te geven aan de verbetering. Het voorbeeld van de gemeente Delft laat zien hoe het doel en de geformuleerde opdracht aan het netwerk van uitvoeringsorganisaties werkte bij het realiseren van concrete resultaten. De gemeente hield de koers vast en de visie scherp.

In een workshop met medewerkers van verschillende afdelingen, uitvoeringsorganisaties en ervaringsdeskundigen kun je verbeterideeën en initiatieven verder uitwerken. Resultaat is een actieplan. Het actieplan kan je per afdeling verbijzonderen. Stel vervolgens een werkgroep samen van ambtenaren, ervaringsdeskundigen en professionals die er voor staat dat de plannen uitgevoerd worden.

4
MAAK EEN ACTIEPLAN
Bekijk op basis van de opgehaalde informatie en de visie wat nodig is om beleid te verbeteren voor jonge ouders. Kijk naar verbetermogelijkheden en prioriteer op basis van impact en effect.

Bepaal vervolgens welke zaken de gemeente oppakt op korte en lange termijn. Het praktijkvoorbeeld van Delft laat een andere manier zien om te komen tot een nieuwe werkwijze. Door met een netwerk van uitvoeringsorganisaties samen te werken ontstaan nieuwe initiatieven van onderaf.

GEZIN VAN JONGE OUDER

HAAL INSPIRATIE UIT PRAKTIJK- VOORBEELDEN

Hieronder volgen praktijkvoorbeelden ter inspiratie van integraal beleid rondom de overgang van jeugd- naar volwassenzorg. Het zijn voorbeelden van integraal beleid; de voorbeelden zijn niet specifiek gericht op de doelgroep jonge ouders. Als gemeenten de overgang van jeugd- naar volwassenzorg goed regelen en verbindingen tussen beleidsafdelingen realiseren, hebben jonge ouders daar baat bij. Het voeren van doelgroepenbeleid is niet (per se) nodig.

Voorbeeld Groningen 18-/18+

BESCHRIJVING

In Groningen hebben gemeenten, zorgverzekeraar Menzis en verschillende uitvoeringsorganisaties een integrale werkwijze ontwikkeld. Zij gaan hierbij buiten de gebaande paden en voorkomen dat jongeren bij de overgang van 18- naar 18+ tussen wal en schip vallen. Binnen deze samenwerking zijn er de volgende rollen:

- De professional die een risico signaleert.
- De regievoerder van de uitvoeringsorganisatie die met de jongere een checklist invult.
- De gemeentelijke coördinator die de verbinding legt met experts op het gebied van wonen, schulden, werk en inkomen en zorgverzekeraar Menzis. De expert zoekt per casus samen met de regievoerder naar de beste oplossing.

Naast het feit dat voor de individuele jongere een oplossing wordt gerealiseerd, bouwen de partners samen aan een groeidocument waarin originele, nieuwe oplossingen worden opgenomen (www.werkagendamenzisingemeenten.nl). Als er geen oplossing gevonden wordt voor een jongere door belemmerende wetgeving, dan legt de coördinator het wetsartikel aan het Rijk voor met het doel dat er structurele verbeteringen worden ingevoerd.

RESULTAAT

De werkagenda waar de aanpak 18-/18+ onderdeel van is bestaat al langer, maar men is op dit moment nog in de pilotfase voor dit specifieke onderdeel.

Vanuit een brede blik op alle leefgebieden krijgen jonge ouders praktische steun en hulp. Concrete problemen worden opgelost en tegelijk wordt al werkende weg geleerd en getracht om structurele tegenstrijdige regelgeving aan te pakken.

ROL VAN DE GEMEENTE

In eerste instantie vervult de gemeente een organiserende rol. De gemeente stelt de coördinator aan die in staat is om met alle belanghebbenden te schakelen. De coördinator is ook de eerste contactpersoon voor de checklist die ingevuld moet worden.

EERSTE STAP VOOR EEN GEMEENTE

Benoem een coördinator bij de gemeente. Laat deze coördinator de hulpverlenende organisaties, zorgverzekeraar en gemeentelijke afdelingen bijeen brengen en een werkwijze in het kader van hulp aan jonge ouders ontwikkelen. Zorg aansluitend dat er commitment zowel binnen als buiten de gemeente is voor deze coördinator.

Los van de benoeming van de coördinator is het van belang om een aftrap te doen voor de nieuwe werkwijze om vervolgens de verbinding te zoeken met de breder opgestelde Werkagenda. Het gaat erom een continu proces tussen aanbieders en gemeente op gang te krijgen. Het organiseren van periodieke evaluaties hoort hier ook bij.

MEER INFORMATIE

Lonneke Kamp, lonneke.kamp@groningen.nl
www.werkagendamenzisingemeenten.nl/test-blok-5/

Voorbeelden Rotterdam en Leeuwarden aanpak 18-/18+

BESCHRIJVING

Rotterdam en Leeuwarden hebben eveneens een aanpak 18-/18+ ontwikkeld. Leeuwarden is in de praktijk begonnen bij het uitzoeken van de situatie van tien dak- en thuisloze jongeren. Maatwerkoplossingen en samenwerking tussen professionals waren van groot belang. Ook startte Leeuwarden 'Onderwijs op maat'. Hier kunnen (ex) dak- en thuisloze jongeren of degenen die dat dreigden te worden een startkwalificatie behalen. De praktijkervaringen zijn opgenomen in structureel beleid en in de Regionaal Meld- en Coördinatiepunt voortijdig schoolverlaters (RMC)-aanpak.

De gemeente Rotterdam loopt voorop met een grootschalige aanpak van de situatie van dak- en thuisloze jongeren. Sinds 2013 wordt daar gewerkt aan een pilot rondom doorlopende zorg. De gemeente heeft door onderzoek en evaluatie beleid vernieuwd en verankerd in het integrale programma 'Elke jongere telt'. In dit programma is de overgang van 18- naar 18+ van risico-jongeren opgenomen.

Beide gemeenten hanteren de volgende kernbegrippen in de aanpak:

- Tijd en doorzettingsvermogen. Dit is nodig voor het loslaten van vertrouwde werkwijzen en het gezamenlijk zoeken naar nieuwe oplossingen.
- Creativiteit en lef. Binnen de bestaande wetgeving is veel mogelijk. Het gaat erom creatief te zijn in de omgang met knelpunten en lef te tonen in je aanpak.
- Maatwerk als standaard. Organisaties zijn maatwerk gaan bieden in zorgarrangementen voor jongeren tussen 16 en 23 jaar. Er is een gezamenlijk inkoopbeleid voor jeugd en Wmo. Leeftijdsgrenzen zijn niet meer relevant voor de inkoop. Door bepaalde voorwaarden op te nemen in de inkoopprocedures zijn schotten tussen gemeentelijke financieringsstromen doorbroken. Denk aan deelname van jongeren aan de samenleving, maatwerk en doorlopende zorg.

RESULTAAT

De aanpak in Leeuwarden en Rotterdam vormt een doorbraak in de samenwerking voor kwetsbare jongeren rondom scholing, wonen en financiën. Het gaat zowel om samenwerking binnen de gemeente tussen verschillende afdelingen als om samenwerking met uitvoeringsorganisaties. Verschillende professionals van gemeente en organisaties zitten met grote betrokkenheid en een gevoel van urgentie met elkaar aan tafel. Zij zijn in staat om over de eigen organisatiegrenzen heen te kijken.

ROL VAN DE GEMEENTE

In beide gemeenten vergde het een proces waarvoor tijd en doorzettingsvermogen nodig waren. Verschillende partijen moesten overtuigd worden van de noodzaak om af te stappen van de vertrouwde werkwijze en gezamenlijk nieuwe oplossingen te zoeken. Tegelijkertijd konden problemen soms ook ogenschijnlijk eenvoudig opgelost worden.

De gemeenten moesten ook weerstand overwinnen. Samenwerking rond de overgang van 18- naar 18+ lijkt voor de hand te liggen maar gemeenten zijn een relatief nieuwe partij op dit thema. Pas sinds de decentralisaties zijn gemeenten volledig verantwoordelijk voor het brede sociaal domein. Binnen de bestaande wetgeving kan (mogelijk onverwacht) veel. Het gaat erom creatief te zijn in de omgang met knelpunten en lef te tonen om een bepaalde aanpak uit te voeren.

Een belangrijk en tegelijkertijd technische rol betreft inkoop en financiering. De betrokken organisaties moeten maatwerk gaan bieden, en wel in de vorm van zorgarrangementen voor jongeren tussen 16 en 23 jaar. Het inkoopbeleid voor jeugd en Wmo is dan gezamenlijk en niet meer gebaseerd op leeftijdsgrenzen. Schotten tussen gemeentelijke financieringsstromen kunnen alleen doorbroken worden door bepaalde voorwaarden op te nemen in de inkoopprocedures. Deelname van jongeren aan de samenleving, eerder genoemd maatwerk, doorlopende zorg en langdurige financiering zijn hier voorbeelden van.

EERSTE STAP VOOR EEN GEMEENTE

Richt een projectstructuur in en stel een coördinator aan met gezag. Breng urgentie van de problematiek in beeld op casusniveau. Bepaal een gezamenlijk doel en de concrete resultaten die je wilt behalen. Betrek de doelgroep of ervaringsdeskundigen, zowel om de concrete problematiek duidelijk te maken maar ook om kritisch mee te denken over beleidsvernieuwing. Verbind professionals van diverse gemeentelijke afdelingen en van uitvoeringsorganisaties aan het project. En monitor ook de kosten en baten.

MEER INFORMATIE

Deze tekst is gebaseerd op informatie uit de publicatie: <https://vng.nl/files/vng/vds-het-roer-om-1.pdf>

Voorbeeld Krachtpatsers Delft

BESCHRIJVING

Gemeente Delft is in 2015 'Krachtpatsers' gestart. Een proces om kansen te vergroten voor kwetsbare jongeren tussen de 16 en 27 jaar. Doel van Krachtpatsers is om te komen tot gezamenlijke, integrale arrangementen, bedoeld voor lokale inkoop. (Uitvoerings)organisaties zijn gezamenlijk aan de slag gegaan om daar invulling aan te geven. Zoveel mogelijk met input van jongeren en professionals.

RESULTAAT

Krachtpatsers Delft laat inhoudelijk positieve resultaten zien. Het gaat om verschillende initiatieven, zoals een vriendenkring voor jongeren met een verstandelijke beperking, een pilot van schuldhulp aan jongeren en begeleid wonen voor kwetsbare jongeren. Minder jongeren vallen tussen wal en schip als gevolg van de 'theoretische' leeftijd van volwassenwording (de knip tussen 18- en 18+).

De procesmatige resultaten zijn voor een integrale aanpak zeer relevant:

- Gemeente en uitvoeringsorganisaties zijn zich er van bewust dat zij niet in 'oude patronen' van het werken in 'hokjes' moeten vervallen.
- Initiatieven zijn door de samenwerkende (uitvoerings)organisaties opgepakt en uitgewerkt.
- Bij alle initiatieven is zowel het bestuurlijk niveau als het uitvoerende niveau betrokken. Daardoor is er draagvlak voor de initiatieven door de organisaties heen.

- De samenwerking tussen partners binnen en buiten de gemeente is versterkt, men weet elkaar te vinden en kan op elkaar terugvallen. Alle initiatieven zijn coalities van meerdere partners.
- In alle initiatieven zijn jongeren actief betrokken.
- Bij organisaties en gemeente staan jongeren in kwetsbare posities weer volop op de agenda.

ROL VAN DE GEMEENTE

Krachtpatsers Delft laat zien hoe een gemeente de regie kan pakken en kan sturen op integraal beleid. De gemeente gaf een duidelijke boodschap af over de visie op het beleid rondom 18-/18+.

De gemeente erkende de externe partners in hun deskundigheid. Uitvoeringsorganisaties werkten onderling en met de gemeente samen. Onderlinge concurrentie lieten zij los. De gemeente organiseerde bijeenkomsten en stelde daarin steeds de jongeren centraal.

De innovatie zit hem in de visie van de gemeente Delft. De gemeente wil niet samenwerken met uitvoeringsorganisaties in het sociaal domein vanuit opdrachtgeverschap en opdrachtnemerschap, maar als partners. Kern is werken vanuit de kennis en kunde van de professional en vanuit de behoeften van de jongeren. Dit sterkt zowel professionals als jongeren in het denken vanuit de leefwereld in plaats van de systeemwereld.

EERSTE STAP VOOR EEN GEMEENTE

Ga in gesprek met uitvoeringsorganisaties en zet de jongeren en ouders centraal. Werk vanuit een gedeelde visie. Stuur op samenwerking en ga een partnerschap aan.

MEER INFORMATIE

Olga Lemmen, olemmen@delft.nl

Voorbeeld Den Haag - Integrale aanpak 16-23 koppelen

BESCHRIJVING

Ook de gemeente Den Haag is aan de slag gegaan met de overgang van 18- naar 18+. De gemeente organiseerde 'doorbraaksessies' rondom casuïstiek. Enerzijds om de casuïstiek op te lossen, anderzijds om ervan te leren. Jongeren zijn betrokken en hun adviezen hebben een belangrijke rol gespeeld bij het vinden van de oplossingen en verbetervoorstellen.

RESULTAAT

De gemeente werkt aan de invulling van die integrale aanpak sinds januari 2017 in de vorm van de 'Agenda Kwetsbare Jongeren 16-23'. De verbetervoorstellen uit de doorbraaksessies hebben geleid tot een nieuwe werkwijze. Voor jongeren wordt een integraal plan gemaakt. De volgende processtappen worden daarbij gezet.

1. Vlak voor de 18e verjaardag wordt bepaald welk vervolg aan hulp en ondersteuning na jeugdhulp nodig is. Verschillende vertegenwoordigers van jeugdhulp, Wmo, de sociale dienst, zorgkantoor en zorgverzekering komen daarvoor bij elkaar in een toewijzings team. Zorgverzekeraars en zorgkantoren ondersteunen hierbij en bedenken oplossingen bij problemen met het eigen risico.
2. Er is een verbinding tussen het bestaande maatwerkarrangement (MWA) en jeugdhulp. Op die manier kunnen verschillende aanbieders samen passende voorzieningen voor kwetsbare jongeren ontwikkelen. Ondersteuning kan dus doorlopen.
3. Jeugdbeschermers en jeugdreclasserders brengen de casuïstiek in bij het toewijzingsteam 18-/18+ waar de expertises Wmo, sociale dienst, Wlz en Zvw in zijn vertegenwoordigd. Er worden ook

afspraken gemaakt met OM, reclassering, jeugdrechters en hulpaanbieders over de verantwoordelijkheid van de verschillende partijen. De nieuwe processtappen leiden tot een integrale benadering van jongeren door uitvoeringsorganisaties en afdelingen van de gemeente. De werkwijze helpt om te komen tot een plan waarin de gemeente een totaalafweging maakt, in plaats van gefragmenteerd besluiten neemt.

ROL VAN DE GEMEENTE

De rol van de gemeente in deze aanpak is knelpunten verzamelen vanuit de casuïstiek en sessies organiseren waarbij jongeren zelf hun verhaal vertellen. De gemeente heeft een analyse gemaakt en oplossingsrichtingen voorgesteld. De gemeente ervaart dat afstemming met uitvoeringsorganisaties en het centraal stellen van de cliënten tijd vraagt. Van de gemeente is een lange adem nodig.

EERSTE STAP VOOR EEN GEMEENTE

Organiseer een doorbraaksessie met een casuïstiek (x-aantal), jongeren en uitvoeringsorganisaties.

MEER INFORMATIE

jeugd@denhaag.nl

<https://denhaag.raadsinformatie.nl/document/4936430/2/RIS296202%20Agenda%20kwetsbare%20jongeren%2016-23>

Conclusie

Het voeren van integraal beleid rondom jong ouderschap vraagt geen grote structurele aanpassingen binnen een gemeente. Het vraagt wel om goede coördinatie-mechanismen en sterke verbindingen tussen afdelingen en uitvoeringsorganisaties. Gemeenten zijn aan zet om vernieuwing en verbetering in gang te zetten.

Hoofdstuk 3

Huisvesting

Er is krapte op de sociale woningmarkt. Jonge (aanstaande) ouders hebben daar last van. Uitvoeringsorganisaties en ervaringsdeskundigen zien een gebrek aan betaalbare huisvesting als grootste knelpunt voor deze ouders bij het opbouwen van een zelfstandig bestaan met hun kind. Dit hoofdstuk gaat in op de gemeentelijke mogelijkheden en oplossingen. Naast integraal beleid voeren is het nodig dat gemeenten oplossingen vinden op de specifieke thema's: huisvesting, financiën en schulden, kennis in de wijkteams en preventie bij risicogroepen. In de volgende hoofdstukken worden deze thema's apart behandeld.

David (24) en zijn vriendin Rosa waren al uit elkaar, toen Rosa al 24 weken zwanger bleek. Ze zochten een woning, maar dat mislukte. De kleine Sem is inmiddels 4,5 en woont nog steeds bij opa en oma.

'Rosa zat in het laatste jaar van haar mbo, ik was net aan het hbo begonnen, en over vier maanden zouden we een kind krijgen! Het was een shock, maar gaf ook nieuwe energie. We besloten het weer te gaan proberen, samen. Snel ging ik op zoek naar een plek waar we konden wonen, want we woonden allebei nog bij onze ouders. Dat bleek ingewikkeld. De gemeente wees me door naar de woningcorporatie Hoeksche Waard Wonen. Daar kwamen we zonder urgentieverklaring niet in aanmerking voor een woning. En voor zo'n verklaring bleek onze problematiek niet groot genoeg. En dus is Sem bij Rosa's ouders thuis geboren. Zeker die eerste maanden waren voor mij moeilijk. Je hebt gewoon geen plek om even alleen te zijn met je kind. Later bleken mijn schoonouders en ik ook nog eens heel verschillende ideeën te hebben over de opvoeding, wat veel discussies opleverde. Tegelijkertijd hadden we onze ouders hard nodig, want we moesten ook nog naar school en werken om in Sems onderhoud te voorzien. Een eventuele woning voor ons drieën moest dan ook echt in de buurt van onze ouders zijn. Zover is het niet gekomen. Toen Sem twee was, is het stukgelopen tussen Rosa en mij. Daarna is onze relatie een periode lang heel erg slecht geweest. Gelukkig gaat het nu beter. Ik woon nog steeds bij mijn ouders en drie dagen per week is Sem bij ons thuis. Het is een heel vrolijk ventje, maar je merkt wel dat hij het heel naar vindt als er ruzie is. Ik wou dat er destijds een onpartijdig iemand was geweest, die naar ons hele plaatje keek en had geholpen bij het vinden van een woning. Alle hulp die er was, kwam via Jeugdzorg en was eigenlijk alleen maar op de moeder gericht. Dat heeft me heel erg verbaasd.'

Wat is de uitdaging?

Huisvesting is een van de grootste problemen voor jonge ouders.

Voor een sociale huurwoning komt een jonge ouder pas in aanmerking bij meerderjarigheid. Veel jonge ouders wonen bij de eigen ouders, of schoonouders in. In sommige situaties kan een jonge ouder begeleid wonen, maar lang niet altijd staan huisregels het toe om een kind in huis te hebben, of is er simpelweg te weinig ruimte. Er zijn opvanghuizen voor jonge moeders en hun kind die tijdelijke huisvesting bieden. Voor gezinnen zijn er weinig voorzieningen. Een groot aantal jonge ouders zoekt vaste huisvesting. Helaas ontbreken betrouwbare cijfers.

Gebrek aan betaalbare huisvesting

Veel jongeren hebben een laag inkomen en (risico op) schulden. Zij zijn niet in staat de huren binnen de vrije sector te betalen en zijn daarom aangewezen op sociale woningbouw⁷. Organisaties die hulp bieden aan jonge ouders met een huisvestingsprobleem merken dat de doorstroom vanuit de opvang belemmerd wordt door een gebrek aan voldoende, betaalbare huisvesting. Jongeren blijven daardoor noodgedwongen in een instelling en houden hiermee plekken bezet die voor anderen hard nodig zijn⁸.

Kwetsbaarheid en dakloosheid

Jongeren die een stabiel netwerk missen hebben behoefte aan een zelfstandige woonplek, vaak al voor hun 18e verjaardag⁹. Als er een kind komt, is de woonbehoefte zelfs urgent. Jonge (aanstaande) ouders lopen echter aan tegen wachtlijsten, hoge huurprijzen, bij minderjarigheid niet tekenbevoegd zijn en ingewikkelde regels en voorwaarden. Uitvoeringsorganisaties zien een toename van het aantal dakloze zwangere jongeren of jonge ouders¹⁰.

Wachttijden

De wachttijden zijn vooral in de Randstad hoog¹¹. Ze zijn vooral een probleem voor woningzoekenden die onverwachts en snel willen verhuizen en geen urgentie kunnen krijgen: ‘spoedzoekers’. Jongeren die uit de jeugdzorg komen, kunnen zich niet voor hun 18e inschrijven. Zij hebben echter op hun 18e wel acuut huisvesting nodig. Ook jonge aanstaande ouders hebben snel woonruimte nodig en geen tijd om maanden of jaren op een wachtlijst te staan. Weinig woningcorporaties en gemeenten laten deze groep onder een urgentieregeling vallen.

Waarom volstaat de reguliere aanpak niet?

In de reguliere aanpak vindt opvang van jonge dakloze ouders vaak plaats volgens het woonladder principe. Van eerste opvang op een crisisplek, via groepsopvang voor jonge ouders naar begeleid wonen en tot slot zelfstandige woonruimte.

Opvang niet altijd nodig

Een zwangere jongere zonder geschikte huisvesting en ondersteunend netwerk komt al snel in een opvangsetting. Met een eigen huis en eventueel ambulante ondersteuning zouden veel van deze jonge ouders geen opvang nodig hebben. Het ontbreekt hen slechts aan huisvesting, niet aan de vaardigheid om zelfstandig of ‘samenstandig’ een huishouden te runnen. Opvang zet jongeren “in de wacht”; zij kunnen niet verder met het opbouwen van hun leven. Doordat er te weinig betaalbare huizen zijn, zitten jongeren ook langer dan nodig in de opvang. Dit kost de gemeenschap onnodig veel geld. Uitvoeringsorganisaties noemen situaties waarbij een kind van de ouders gescheiden wordt, omdat geschikte huisvesting ontbreekt. Deze situaties komen vaker voor sinds de decentralisaties.

Stress en afbreuk aan zelfstandigheid

Tijdelijke opvang is verre van ideaal, zowel voor ouder als kind. Wonen in de opvang lost het probleem van dakloosheid tijdelijk op en geeft ruimte voor begeleiding van moeder en kind. Maar het geeft ook veel problemen. Denk aan de stress van het wonen in een groep, de breuk met het eigen netwerk door de verhuizing uit de regio en de verplichtingen en regels bij het leven in de opvang. Jonge moeders ervaren afbreuk aan zelfstandigheid en stabiliteit in plaats van constructieve opbouw. De periode dat jonge (aanstaande) ouders moeten zoeken naar geschikte huisvesting is stressvol, aldus ervaringsdeskundigen. Stress tijdens de zwangerschap is schadelijk voor het ongeboren kind en moet zoveel mogelijk voorkomen worden.

Vaders

Voor jonge vaders zonder dak boven het hoofd is er in de huidige aanpak weinig geregeld. Aandacht gaat naar moeder en kind; scheiden van de ouders is meer regel dan uitzondering. Ervaringsdeskundigen pleiten daarom voor een aanpak waarbij ook de vaders in beeld zijn.

Rol van gemeenten

Met de wetswijzigingen Jeugdwet, Participatie en Wmo ligt de verantwoordelijkheid voor wonen en zorg vooral bij de gemeenten. Ze hebben een regierol en kunnen disciplines zoals volkshuisvesting, uitvoeringsorganisaties, ruimtelijke ordening en welzijn bijeen brengen. Daarnaast hebben gemeenten een rol als opdrachtgever en inkoper binnen de woon- en zorgsector. Het is belangrijk dat gemeenten en uitvoeringsorganisaties inzetten op preventie van huisvestingsproblemen bij (aanstaande) jonge ouders. Zorg voor een toekomstplan en maak van ‘doen wat nodig is’ de norm. Daarop kan de gemeente sturen¹².

Toewijzing

De gemeente heeft een regierol in de toewijzing van woningen. Met de Huisvestingswet¹³ kunnen gemeenten toewijzingsregels vaststellen voor de verdeling van goedkope woonruimte. Zij kunnen hier alleen gebruik van maken bij schaarste op de woningmarkt en verdringing van kwetsbare groepen hierdoor¹⁴. Dit instrument kunnen gemeenten goed inzetten voor jonge ouders.

Woon- en zorgvisie

Vanuit een meerjarige woon- en zorgvisie hebben gemeenten een regierol voor het maken van afspraken met woningcorporaties, zorgaanbieders en zorgkantoren. Veel jonge ouders kunnen en willen zelfstandig wonen, al dan niet met begeleiding. Ook voor hen biedt zo’n meerjarige woon- en zorgvisie kansen.

Woningcorporaties geven extra aandacht aan huishoudens met de laagste inkomens. Voor sommige woningzoekenden zijn uitzonderingen op de algemene toewijzingsregels: urgenten en bijzondere doelgroepen.¹⁵

Urgenten zijn woningzoekenden die op grond van een urgentieregeling een urgentiestatus hebben. Het gaat daarbij meestal om sociale of medische redenen. In de meeste systemen moeten urgenten zelf reageren op het aanbod en krijgen daarbij voorrang op andere woningzoekenden.

Bijzondere doelgroepen zijn woningzoekenden die om diverse redenen buiten het reguliere systeem vallen om een woning krijgen. Denk hierbij aan ex-cliënten van maatschappelijke opvanginstellingen en vergunninghouders.

Deze woningzoekenden krijgen meestal een woning via directe bemiddeling. Een groep die voorrang krijgt in de toewijzing van woningen is omschreven in de gemeentelijke huisvestingsverordening¹⁶.

TIP:

Maak een concrete uitvoeringsagenda met relevante partners

Benut het instrument woonvisie uit de Woningwet en verbind hieraan de gemeentelijke zorgvisie (Jeugdwet en Wmo). Neem het initiatief om relevante partijen bij elkaar te brengen. Maak op basis van een gezamenlijke (meerjaren)visie afspraken over (zelfstandig) wonen en zorg. En leg de afspraken vast in een concrete uitvoeringsagenda.

Zorg als gemeente dat¹⁷:

- Je cijfermatig inzicht hebt in: de hoeveelheid geschikte woningen, hoe veel vraag er gaat komen en om welke doelgroepen het gaat.
- Je de juiste partijen aan tafel hebt en het vraagstuk integraal benadert. Denk aan: wethouders, zorgkantoor, woningcorporaties, patiënten-organisaties, uitvoeringsorganisaties, verzekeraars, marktpartijen.
- Partijen ontvankelijk zijn voor een gesprek.
- De domeinen wonen en zorg ambtelijk en bestuurlijk samenwerken.
- Je in beeld brengt (al dan niet in samenwerking met uitvoeringsorganisaties) wat opvang de gemeente kost en hoe investeren in de beschikbaarheid van huisvesting kostenbesparend kan werken.

Stuur als gemeente integraal op zelfstandig wonen. Dit houdt in dat het sociale en het fysieke domein zich hier gezamenlijk over buigen. Dat kan bijvoorbeeld met één wethouder voor wonen en zorg, of door een goede coalitie tussen meerdere wethouders en ambtelijke samenwerking.

TIP:

Inzet van effectieve preventieve ambulante voorzieningen

Jonge ouders die zelfstandig wonen met een ondersteuningsbehoefte hebben baat bij ambulante ondersteuning. Gemeenten zijn als opdrachtgever aan zet om die ondersteuning in te kopen bij uitvoeringsorganisaties. Daarbij heeft het meerwaarde om te investeren in goed onderbouwde interventies, zoals VoorZorg.

TIP:

VoorZorg is een effectief programma voor jonge, laagopgeleide vrouwen met een laag inkomen die zwanger zijn van hun eerste kind. VoorZorg biedt gedurende tweeënehalf jaar integrale ondersteuning aan deze kwetsbare groep.

Effectonderzoek laat zien dat door de inzet van VoorZorg kindermishandeling vermindert en moeders minder roken en vaker en langer borstvoeding geven.

De baten van het programma wegen ruim op tegen de kosten. Een VoorZorgtraject kost zo’n 5.500 euro per jaar (prijsspeil 2017) en verdient zich dankzij de preventieve werking al na twee jaar terug.

**<https://www.ncj.nl/voorzorg/>
Elle Struijff, ESTRUIJF@ggdhn.nl of
Trudy Dunnink, tdunnink@ncj.nl**

Oplossingsrichtingen

Beschutte woonvormen

Gemeenten hebben een rol als opdrachtgever en inkoper van wonen met zorg of begeleiding. Ze kunnen uitvoeringsorganisaties stimuleren alternatieve vormen van wonen en zorg te ontwikkelen. Zo zijn er naast zelfstandig wonen en de reguliere opvangvoorziening ook mooie tussenvormen, zoals beschut wonen met ondersteuning van een gezinshuisouder of goede buur. Het is belangrijk dat gemeenten voorzien in de behoefte aan deze woonvormen. Er is een groep jonge ouders die niet zelfstandig kan wonen, maar ook geen zorg vanuit de wet langdurige zorg nodig heeft. Bij een deel van deze groep ouders is bij het achttiende levensjaar nog niet helder wat de vaardigheden rond zelfstandig wonen zijn en wat daarin te ontwikkelen is. Pas in de periode waarin de jongere zelfstandig woont wordt duidelijk welke vaardigheden hij heeft en wat aan te leren is. In sommige gevallen is het goed om jonge ouders preventief een vorm van beschut wonen te bieden.¹⁸ Het bieden van een beschutte woonvorm kan de stut en steun geven die nodig is. Dan wordt voorkomen dat de jongere door een gebrek aan vaardigheden grote problemen ontwikkelt, zoals problematische schulden of verwaarlozing.

Alle situaties van jonge ouders met een huisvestingsprobleem verschillen. Ook verschillen gemeenten en regio's. Er is niet één pasklare oplossing. Wel kunnen gemeenten binnen de huidige kaders en krapte op de woningmarkt maatregelen nemen die jonge ouders met een huisvestingsprobleem ten goede komen.

Op landelijk niveau zijn er allerlei positieve ontwikkelingen gaande. Er is een werkagenda 18-/18+ waarin ministeries en partijen commitment hebben gegeven om te investeren in passende en betaalbare huisvesting¹⁹. Verder heeft koepelorganisatie Aedes in de woonagenda 2017-2021 opgenomen om 10.000 woningen beschikbaar te stellen voor doorstroom uit de maatschappelijke en vrouwenopvang.²⁰ Deze ontwikkelingen kunnen ook voor jonge ouders positief uitpakken.

Niet in een opvang, maar gewoon thuis

De Wmo en Jeugdwet beogen mensen zo lang mogelijk in de eigen omgeving en zo min mogelijk in residentiële voorzieningen te houden. Voor jonge ouders met huisvestingsbehoeften en een zorgvraag vraagt dat om creatieve oplossingen voor zelfstandig wonen met begeleiding aan huis. Hier volgen drie voorbeelden: driepartijenovereenkomst, Housing First en Jong Escamp.

Voorbeeld Driepartijenovereenkomst: huur- en zorgovereenkomst koppelen

BESCHRIJVING

Contingent wonen is een vorm van zelfstandig wonen met de combinatie van een huur- en zorgcontract. Contingent woningen noemen we ook wel omklapwoningen of zorgdakwoningen. Deze constructie biedt een alternatief voor wonen in een opvangvoorziening. Mensen ontvangen hulp aan huis en behouden bij beëindiging van de zorg de woning. Contingent wonen is voor mensen die in potentie zelfstandig kunnen wonen, maar de eerste periode nog wel begeleiding nodig hebben.

De huurder, woningcorporatie en uitvoeringsorganisatie leggen afspraken, voorwaarden en wederzijdse verplichtingen vast in een driepartijenovereenkomst. De woningcorporatie en de uitvoeringsorganisatie maken daarbij ook afspraken over financiële risicodeling. Bijvoorbeeld in het geval dat huurder en woningcorporatie de afspraken niet nakomen. De uitvoeringsorganisatie betaalt dan mee aan de kosten van ontruiming en zorgt voor vervangende woonruimte voor de cliënt. Een ander voorbeeld is dat de uitvoeringsorganisatie de eerste periode officieel huurder is. De werkelijke huurder betaalt de huur aan de uitvoeringsorganisatie, vaak via budgetbeheer.

WAT IS HET RESULTAAT?

Dankzij deze constructie kunnen meer mensen toch zelfstandig wonen. Het gaat om mensen die anders plaatsen in een (dure) residentiële voorziening bezet houden. Jonge ouders met een contingent woning krijgen de

kans om zelfstandig te leren wonen met een vorm van beschutting. Ze bouwen een leven op in een wijk waar ze na het beëindigen van de begeleiding kunnen blijven.

WAT IS DE ROL VAN DE GEMEENTE?

Gemeenten zorgen bij regelingen met contingent wonen voor de randvoorwaarden. De indicaties die een gemeente afgeeft voor de ondersteuning van uitvoeringsorganisatie moeten minimaal gelijk zijn aan de duur van de afspraken die gemaakt worden in de driepartijenovereenkomst. Ook hebben gemeenten een regierol door partijen te stimuleren om afspraken te maken over contingent woningen.

EERSTE STAP VOOR EEN GEMEENTE

Ga met woningcorporaties en uitvoeringsorganisaties in gesprek over de behoefte aan contingent wonen.

MEER INFORMATIE

- De VNG heeft een voorbeeld uitgewerkt van contingent woningen in Rotterdam. Bekijk de uitwerking in hoofdstuk 2 op:
- <https://vng.nl/files/vng/publicaties/2015/20151216-woon-huurconstructies-beschrijving-praktijkvoorbeelden-def.pdf>
- Twynstra en Gudde maakte een MKBA waaruit bleek dat contingentwonen veel oplevert. Wel valt op dat de baten voornamelijk ten goede komen aan de gemeenten en de kosten vooral liggen bij de woningbouwcorporaties.
- <http://www.corpovenista.nl/dossier-mkba/project-woningcontingent-maatschappelijk-zeer-renderend/>

TOEWIJZEN VAN WONINGEN AAN SPECIFIEKE DOELGROEPEN

Woningcorporaties hebben niet genoeg huizen beschikbaar voor specifieke groepen, urgenten en spoedzoekers. Gemeenten kunnen beter omgaan met deze schaarste door goede, regionale afspraken te maken met woningcorporaties en zorgaanbieders. Het gaat dan over toewijzing, aantallen betaalbare huurwoningen en het leveren van de bijbehorende begeleiding. In een aantal regio's is het gelukt om voor alle specifieke doelgroepen een afspraak te maken. Speciaal voor jongeren met een jeugdzorgverleden zijn afspraken nodig over begeleiding vanuit jeugdhulp of wijkteams en over de mogelijkheid voor inschrijving bij corporaties vanaf 16 jaar.

Voorbeeld Contingentwoningen Holland-Rijnland

Samenwerking tussen gemeente, woningcorporaties en uitvoeringsorganisaties in Holland-Rijnland voor de toewijzing van contingentwoningen aan bijzondere doelgroepen.

AANLEIDING

De woningcorporaties in Holland-Rijnland werden in het verleden door allerlei uitvoeringsorganisaties benaderd met individuele vragen over huisvesting voor cliënten. De vragen werden verschillend behandeld door de verschillende samenwerkingsafspraken met de diverse uitvoeringsorganisaties. De corporaties hadden behoefte aan meer grip op de vragen, een eerlijke verdeling ervan en afspraken hierover stroomlijnen. Dit gaf aanleiding voor de samenwerking.

BESCHRIJVING

De woningcorporaties in Holland-Rijnland zijn in 2010 een samenwerking aangegaan met elkaar, de gemeente en de uitvoeringsorganisaties. De 'Regeling huisvesten van bijzondere doelgroepen in Holland-Rijnland' is in eerste instantie bedoeld om de doorstroming in intramurale zorginstellingen te organiseren. Jaarlijks wordt de behoefte aan contingent woningen geïnventariseerd bij de uitvoeringsorganisaties. Op basis van die uitvraag wordt samen met de gemeente bepaald hoeveel woningen er beschikbaar zijn per uitvoeringsorganisatie.²¹ De woningcorporaties verdelen deze woningen onderling.

WAT IS HET RESULTAAT?

Gecontracteerde uitvoeringsorganisaties kunnen een vastgesteld aantal contingent woningen bij corporaties vragen voor het huisvesten van cliënten. Hiermee is de noodzakelijke zorg voor zelfstandig wonen geborgd.

WAT IS DE ROL VAN DE GEMEENTE?

Het Dagelijks Bestuur van de samenwerkende gemeenten in regio Holland- Rijnland kennen jaarlijks contingent woningen toe aan intramurale zorginstellingen voor de huisvesting van hun cliënten. De corporaties in Holland Rijnland zorgen voor huisvesting van deze mensen. Bij de toewijzing voor woonruimten voor bijzondere doelgroepen kan het Dagelijks Bestuur voorrang verlenen aan deze woningzoekenden.²² De gemeente zorgt dat de instellingen voldoende capaciteit hebben om deze huurders ambulant te begeleiden.²³ De gemeente Leiden is trekker, de woningcorporaties werken samen. Gemeente, corporaties en de huurdersorganisaties evalueren jaarlijks de toewijzingen en knelpunten.

EERSTE STAP VOOR EEN GEMEENTE

Ga samen met samenwerkende gemeenten uit de regio in gesprek met woningcorporaties en uitvoeringsorganisaties met residentiele voorzieningen over de verdeling van woningen onder bijzondere doelgroepen.

MEER INFORMATIE

Gerda van den Berg, directeur- bestuurder de Sleutels.
G.vandenBerg@desleutels.nl

In de gemeente Amsterdam bestaat een vergelijkbaar initiatief vanuit de GGD, de uitstroomtafel. Per jaar zijn er 1000 woningen gereserveerd voor uitstroom uit de Maatschappelijke en Vrouwenopvang. Ook hier gaat het om contingent woningen.

Contact: uitstroomtafel@ggd.amsterdam.nl.

Meer informatie: <https://www.amsterdam.nl/zorgprofessionals/maatschappelijke/maatschappelijke/uitstroomtafel/#Meerweten>

Voorbeeld Housing First

BESCHRIJVING

Housing First is een model waarbij dakloze mensen direct en zonder eisen structurele huisvesting krijgen. In een gewone woonwijk tussen andere huurders en zonder behandelverplichting. Housing First gaat uit van het principe dat stabiele en veilige huisvesting een basisbehoefte is. Dit zorgt voor privacy, autonomie en vrijheid en er is minder toezicht en controle. Deze voorwaarden zijn voor veel mensen belangrijk voor herstel. Housing First praktijken richten zich met name op alleenstaande volwassen daklozen met meervoudige problematiek. Vaak werkt een woningcorporatie samen met een uitvoeringsorganisatie via een driepartijenovereenkomst. Housing First lijkt een veelbelovend model voor de opvang van dakloze jonge ouders. Er zijn echter nog weinig ervaringen mee en er is nog geen onderzoek naar gedaan. Leger des Heils Haaglanden en Timon starten dit jaar pilots met Housing First bij jonge ouders. De pilots zijn verbonden aan het stimuleringsprogramma Housing First van impuls van de Radbouduniversiteit. Programma JOOZ deelt de opbrengsten en kennis via www.jooz.nu

WAT IS HET RESULTAAT?

Jonge ouders met een complexe zorgvraag krijgen de kans om zelfstandig te wonen. Er is geen verblijf in een residentiele voorziening nodig.

WAT IS DE ROL VAN DE GEMEENTE?

Gemeenten kunnen innovaties aanjagen. De samenwerkende Gemeenten Haaglanden stellen jaarlijks een innovatieagenda sociaal domein op. Ze nodigen partijen uit om projectvoorstellen in te dienen. Mede hierdoor start Leger Des Heils Haaglanden het project Out of the Box denken voor jongeren en jonge ouders. De gemeente Rotterdam heeft uitvoeringsorganisaties uitgenodigd om plannen in te dienen voor huisvesting van dakloze gezinnen. Timon is met twee andere partijen een samenwerking aangegaan en heeft een plan ingediend voor de toepassing van Housing First bij dakloze gezinnen, waaronder jonge ouders.

EERSTE STAP VOOR EEN GEMEENTE

Stel in een visie sociaal domein vast dat zelfstandig wonen van kwetsbare doelgroepen een uitgangspunt is. Daag uitvoeringsorganisaties uit om hier vorm aan te geven in innovatieve projecten.

MEER INFORMATIE

- Leger des Heils:
Bertine Stuijvenberg b.stuijvenberg@legerdesheils.nl
- Timon: Hannah Boshuis, h.boshuis@timon.nl

Voorbeeld Jong Escamp

BESCHRIJVING

Tot 2016 bestond Jong Escamp. Een vorm van zelfstandig wonen voor jongeren en jonge moeders met een steunfunctie in de wijk. Woningcorporatie Vestia Den Haag Zuidwest stelde voor deze jonge moeders en jongeren jaarlijks 20 woningen beschikbaar in de wijk Escamp. Het Jeugd Interventie Team begeleidde de zwangere vrouwen en jonge moeders. Met Jong Escamp creëerden ze een veilige plek om te wonen. De gemeente financierde de begeleiding en de steunplek. De bewoners betaalden huur.

Amina is moeder van twee dochters. Op haar 16e raakte ze zwanger. Ze kwam vlak daarna in een gesloten inrichting en werd in de 7e maand van haar zwangerschap overgeplaatst naar een moeder- en kind huis. Daar is ze bevallen van haar dochter en zat tot haar 18e in een beschermde omgeving. Op haar 18e verjaardag werd ze letterlijk op straat gezet, zonder spullen, hulp of verwijzing. Maar met haar dochter van een jaar oud.

‘Ik ben toen terug gegaan naar mijn ouders in Den Haag, maar daar was ik niet voor niets weggehaald door Jeugdzorg. Ik kon daar niet blijven met mijn dochter. Toen ben ik via via terecht gekomen bij het project ‘Jong Escamp’. Ik kreeg een huis met een contract voor een jaar, een inboedel en begeleiding. Ik kon bij het steunpunt de hele dag terecht met moeilijke, maar ook simpele vragen. Ik liep tegen van alles aan en kreeg hulp. Bijvoorbeeld met een DigiD aanvragen en met kinderopvang regelen. Ik wist niet hoe ik voor mezelf moest zorgen. In de Gesloten Jeugdzorg was ik heel erg afgeschermd geweest. De begeleiding van Jong Escamp hielp en was niet belerend of bedreigend, zoals veel andere hulpverleners waren. Ik had ook veel steun aan de andere moeders die in de buurt woonden. Ik hielp hen ook als het nodig was.’

WAT IS HET RESULTAAT?

De jonge moeders woonden zelfstandig met steun vanuit hun omgeving of het steunpunt. Het steunpunt bood workshops en intensieve en persoonlijke begeleiding, gericht op zelfstandig functioneren in de maatschappij. De praktische hulp vanuit het steunpunt maakte het mogelijk om kleine problemen op te lossen voor ze groot werden.

WAT IS DE ROL VAN DE GEMEENTE?

De gemeente heeft aangestuurd op de ontwikkeling van Jong Escamp. Er ontbrak huisvesting met voldoende ondersteuning voor jongeren en jonge ouders. Met een innovatieopdracht heeft de gemeente het initiatief genomen en de ontwikkeling bij organisaties gelaten. Toen het project gestart was, had de gemeente een rol als financier en opdrachtgever van de begeleiding.

EERSTE STAP VOOR EEN GEMEENTE

Ga in gesprek met uitvoeringsorganisaties en woningbouwcorporaties over het vormgeven van beschutte woonvormen.

MEER INFORMATIE

- <http://www.medicalfacts.nl/2010/02/22/opening-steunpunt-nextdoor-voor-jongeren-in-escamp/>
- Pauline Boes, Coördinator van het Loket Jonge Moeders Den Haag: p.boes@stichtingmooi.nl
- Timon heeft vergelijkbare vormen van wonen met steunfuncties in de buurt. <http://www.timon.nl/hulpaanbod/jongeren/begeleid-op-kamers/begeleid-wonen-tienermoeders/>

ANDERS FINANCIEREN

Veel gemeenten kopen zorg bij residentiele voorzieningen in via 'bedden'. Organisaties worden afgerekend op bezettingsgraden. Deze vorm van bekostigen maakt creatief omgaan met huisvesting en zorg lastig. Er is immers alleen een vergoeding bij gebruik van een opvangplek. Gemeenten kunnen uitvoeringsorganisaties anders financieren, bijvoorbeeld via een trajectprijs of een aantal begeleidingsuren per week. Dan kunnen uitvoeringsorganisaties hun expertise inzetten voor de begeleiding van (aanstaande) jonge ouders en streven naar zelfstandig wonen. Zo kan een dure opname in een opvangvoorziening vaak voorkomen worden.

Voorbeeld Berekening van opvangplek regio Haaglanden

BESCHRIJVING

Niet alle jonge moeders in de opvang van het Leger des Heils hebben de zware 24-uurssetting nodig. Een deel zit er vanwege een gebrek aan passende woonruimte en ontoereikende financiën. Het Leger des Heils in Haaglanden berekende de kosten van de opvang in hun tienermoederhuis. Met de berekening ging ze in gesprek met het inkoopbureau H10 van de samenwerkende gemeenten in Haaglanden (jeugdzorgregio). Samen met de regio kwam ze met alternatieve oplossingen, die een stuk goedkoper zijn dan het (te lange) verblijf in de opvangvoorziening.

Een plek in de opvang
kost op jaarbasis al snel
75.000 euro.

CALCULATIE IN HET KADER VAN PRODUCTCODE 'WONEN VOOR JONGEREN'

Variant met intensieve begeleiding			Variant met gemiddelde begeleiding			Variant met lichte begeleiding		
Huur	€ 6.000,00	€500 per maand	Huur	€ 6.000,00	€500 per maand	Huur	€ 6.000,00	€500 per maand
Gas water licht en service	€ 2.400,00	€200 per maand	Gwl en s	€ 2.400,00	€200 per maand	Gwl en s	€ 2.400,00	€200 per maand
Leefgeld	€ 3.120,00	€60 per week	Leefgeld	€ 3.120,00	€60 per week	Leefgeld	€ 3.120,00	€60 per week
Begeleiding	€40.768,00	7 uur a €112 euro per uur	Begeleiding	€ 23.296,00	4 uur a €112 euro per uur	Begeleiding	€ 11.648,00	2 uur a €112 euro per uur
Totaal	<u>€52.288,00</u>	op jaarbasis	Totaal	<u>€ 34.816,00</u>	op jaarbasis	Totaal	<u>€ 23.168,00</u>	op jaarbasis
Gevraagd tarief € 960,00 per maand								
Gemiddelde totaalprijs (incl. begeleiding) voor 1 plek per jaar			€ 36.757					

Den Haag, 27 januari 2017

Financiën en schulden

WAT IS HET RESULTAAT?

Het inkoopbureau bekostigt het Leger des Heils nu anders. Hiermee wordt zelfstandige huisvesting, leefgeld en begeleiding voor de jonge moeder betaald. De kosten zijn lager dan een verblijf in de residentiele voorziening. Moeders krijgen de mogelijkheid om zelfstandig te wonen en de doorstroom in de voorziening verbetert.

WAT IS DE ROL VAN DE GEMEENTE?

Het inkoopbureau heeft andere prestatieafspraken gemaakt met de uitvoeringsorganisatie en de bekostigingsvorm verandert.

EERSTE STAP VOOR EEN GEMEENTE

Ga in gesprek met uitvoeringsorganisaties over prestatieafspraken en bekostigingsvormen. Welke vorm van bekostiging heeft de beste prikkels voor de doelen die de gemeente met de uitvoeringsorganisatie wil bereiken? Welke prestatieafspraken dragen daaraan bij?

MEER INFORMATIE

Ellen Smeets,
e.smeets@legerdesheils.nl

Conclusies

Gebrek aan betaalbare sociale woningbouw vormt een reëel knelpunt voor zeer jonge ouders. Gemeenten hebben vanuit de Huisvestingswet en Wmo echter de mogelijkheid om randvoorwaarden te creëren waaronder jonge (aanstaande) ouders sneller geschikte woonruimte kunnen vinden. Werk hiertoe samen met corporaties en uitvoeringsorganisaties. Werk vanuit een gedeelde visie. Stuur op zoveel mogelijk zelfstandig wonen, waar nodig met ambulante begeleiding vanuit effectieve programma's. Daag uitvoeringsorganisaties uit om te innoveren. Zorg dat gemeentelijke randvoorwaarden geregeld zijn. Denk daarbij aan een vergoeding voor een traject in plaats van opvangplekken en aan toereikende indicatiestellingen voor zorg om begeleiding aan huis mogelijk te maken. Uiteindelijk leidt dit tot minder kosten en meer zelfstandigheid voor jonge ouders en (op termijn) voor hun kinderen.

Het is belangrijk dat jonge ouders in staat zijn om het bouwen aan hun toekomst te combineren met de zorg voor hun kind. Jonge ouders en uitvoeringsorganisaties geven aan dat financiële problemen dit toekomstperspectief in de weg staan. Soms komt dat doordat regelingen te ingewikkeld zijn, jongeren niet aan voorwaarden voldoen, schulden hen belemmeren of inkomens te laag zijn. Het lukt jonge ouders dan niet om school af te maken en een betaalde baan te vinden. Dit hoofdstuk geeft oplossingsrichtingen en praktijkvoorbeelden voor een alternatieve aanpak van financiële zelfredzaamheid en participatie van jonge ouders.

Eline (22) stuitte op veel onbegrip toen ze haar zwangerschap bekend maakte op school. Met steun van haar vriend, een hulpvaardige schoonmoeder, voltijd kinderopvang en een lening, redt ze het echter prima met dochter Mia (2).

“Oh, die zal het wel niet halen.” Dat was ongeveer hoe mensen op mijn opleiding reageerden op mijn zwangerschap. Er is zelfs letterlijk tegen me gezegd dat ik maar beter kon stoppen. Ik heb daar de motivatie uit gehaald om door te gaan en iedereen van z'n sokken te blazen. Mijn vriend en ik woonden allebei apart op kamers en zijn vlak voor de bevalling gaan samenwonen. We vonden het allebei heel belangrijk om onze opleiding af te maken, dus hebben we een plan uitgestippeld, waar we ons aan hebben gehouden. Het betekende wel dat Mia voltijd naar de kinderopvang moest, wat ik natuurlijk wel moeilijk vond in het begin. Maar dat ging en gaat hartstikke goed. Ook hebben we het geluk dat mijn schoonmoeder altijd voor ons klaarstaat. In het begin heb ik naast de zorg voor Mia en mijn studie nog gewerkt, maar dat werd echt teveel. Nu leven we van een bescheiden lening, die we na onze studies mogen afbetalen. Omdat we goed budgetteren en kinderopvangtoeslag krijgen, komen we daarvan rond. Vorig jaar heb ik mijn opleiding grafisch ontwerpen afgerond, inmiddels doe ik marketing en communicatie op het hbo. Daar wordt veel positiever gereageerd op het feit dat ik moeder ben. Ik heb een begeleider die me ondersteunt en vraagt of het allemaal nog goed gaat thuis. En dan kan ik zeggen dat het prima gaat. Ik heb thuis een blij, gezonde peuter, waar ik ontzettend dankbaar voor ben. Ik, een verloren geval? Echt niet.'

Wat is de uitdaging?

Onderwijs en studie

Het ervaringsverhaal van Eline laat goed zien hoe ze heeft doorgezet om haar opleiding te voltooien. Dat lukt lang niet alle zwangeren en jonge ouders. Uit onderzoek blijkt dat een groot deel van de studenten die zorgdragen voor kinderen vroegtijdig uitvalt tijdens de studie.²³ Jonge moeders hebben vaker dan gemiddeld geen startkwalificatie²⁴. Dit geldt met name voor jonge moeders die van sociale hulp afhankelijk zijn²⁶.

Studenten die zwanger worden of jonge kinderen hebben, kunnen veel problemen ondervinden tijdens hun studie.²⁷ Denk daarbij aan een aanwezigheidsplicht, onvoldoende tentamen- en/of herkansingsmogelijkheden, weinig mogelijkheden voor aangepaste lesroosters en de afwezigheid van kolfruimtes.

Voor werkende moeders is het mogelijk om deeltijd te werken. Schoolgaande moeders kunnen meestal niet in deeltijd studeren, vanwege belemmerende regels rondom financiële vergoedingen voor studenten¹⁰. Het is per onderwijsinstelling en gemeente verschillend van welke regeling een jonge ouder gebruik kan maken.

Kans op armoede

Het voltooien van een passende opleiding is juist van belang om te voorkomen dat deze gezinnen langdurig in een uitkeringssituatie terecht komen. Jonge ouders hebben behoefte aan een opleiding omdat het maatschappelijk aanzien geeft, financiële mogelijkheden vergroot, meer vrijheid geeft en contacten met andere mensen meebrengt²⁸. Het afronden van een opleiding blijkt echter vaak onmogelijk. Jonge alleenstaande moeders hebben daardoor meer kans om langdurig te

leven in armoede.²⁹ Ook (zeer) jonge vaders zijn minder hoog opgeleid en verdienen minder dan oudere vaders. Dit vergroot de kans op armoede in deze gezinnen eens te meer.³⁰

Voldoende inkomen

De zorg voor kinderen is kostbaar. Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) stelt dat één kind gemiddeld 17 procent van het besteedbaar inkomen kost³¹. De kosten liggen, afhankelijk van de leeftijd van het kind, tussen de 280 euro (kind tussen de 0 en 6) en 540 euro per maand (tussen 18 en 25 jr). Het minimumloon van jongeren is laag. Bij een 40 uren werkweek is het brutoinkomen van een 18 jarige 706 euro per maand.²³ De kosten voor de zorg van een kind drukken zwaar op het gezinsinkomen.

Jonge ouders hebben hierdoor behoefte aan financiële compensatie. Die krijgen ze van hun ouders of via financiële regelingen als kindgebondenbudget en aanvullende uitkeringen van de gemeente of rijksoverheid. Minderjarige jonge ouders kunnen aanspraak maken op een babyuitkering, via de bijzondere bijstand van gemeenten. Die regeling verschilt per gemeente.

Geen vast inkomen

Jonge ouders zijn door de zorg voor hun kind minder flexibel op de arbeidsmarkt. Dit maakt hen minder aantrekkelijk voor werkgevers. Jongeren hebben veelal geen vaste baan, ze hebben tijdelijke contracten en werken vaak op basis van 0 uren contracten³³. Ze werken bijvoorbeeld de ene week 8 uur en de andere 40. Dit zorgt voor 'gaten' in het inkomen, de ene maand komt een jonge ouder wel rond, de volgende niet. Door die flexibele contracten hebben jonge ouders vaker aanvulling op hun inkomen of tijdelijk een uitkering nodig. Het flexibele inkomen verhoogt het risico om in de schulden te komen.

Waarom is de reguliere aanpak niet?

Omgaan met geld en schulden

Omgaan met geld is een uitdaging voor veel jongeren. Meer dan de helft van jongeren tussen 18 en 27 jaar heeft het afgelopen jaar een schuld gehad. Bij 14,5% van deze groep gaat het om een risicovolle schuldsituatie of betalingsachterstand.³⁴ Schulden belemmeren jongeren om hun opleiding af te maken: om schulden af te kunnen lossen kiezen zij er voor om te stoppen met school en een baantje te nemen. Reguliere schuldhulp is vaak niet passend en veel gemeenten wijzen jongeren bij voorbaat af. Het is belangrijk dat jonge ouders goed om leren gaan met geld en bij eventuele schulden in aanmerking kunnen komen voor budgetbegeleiding en schuldhulp.

Het is voor jonge ouders moeilijk om inzicht te krijgen in regelgeving. Het lukt jonge ouders vaak niet alle breu-cratische handelingen te verrichten om hiervoor in aanmerking te komen. Ook kunnen jonge ouders niet altijd aan gestelde voorwaarden voldoen, of leveren die voorwaarden veel problemen op. Het gaat dan bijvoor-beeld om de wachttijd van vier weken voor een bijstands-uitkering voor jongeren tot 27 jaar. Jonge ouders hebben vaak te weinig geld om deze periode te overbruggen. Een ander voorbeeld zijn tegenstrijdige eisen vanuit de verschillende (wettelijke) kaders aan jonge ouders met schulden die aanspraak maken op een bijstandsuitkering. De schuldhulpverlening verlangt een inkomen uit arbeid; de Participatiewet stelt kwalificatie verplicht en verwijst naar school.

Voor een deel van de jonge ouders volstaat de reguliere aanpak. Een ander deel van de doelgroep heeft echter behoefte aan een alternatieve benadering en maatwerk. De participatiewet biedt gemeenten de mogelijkheid om maatwerk te realiseren voor zeer jonge ouders in een kwetsbare positie. Afdelingen van gemeenten benaderen (aan)vragen van jonge ouders vanuit de eigen (oude) kaders. Er wordt onvoldoende samengewerkt aan een integrale benadering en ruimte voor maatwerk blijft onbenut.

Rol van gemeenten

Gemeenten hebben verschillende verantwoordelijkheden:

- Gemeenten zijn verantwoordelijk voor de uitvoering van de Participatiewet;
- De Wet gemeentelijke schuldhulpverlening³⁵.
- ze houden toezicht op de uitvoering van Leerplichtwet 1969 (Lpw)³⁶.
- voeren taken uit inzake de Regionale Meld- en Coördinatiefunctie Voortijdige Schoolverlaten³⁷.
- Daarnaast voeren ze gemeentelijke beleidsregels voor de tegemoetkoming van kosten kinderopvang. Op basis van sociaal medische indicatie (smi) wordt onder bepaalde omstandigheden kinderopvang-vergoeding gegeven buiten de landelijke kinderopvangtoeslag om.

Regelruimte

Veel gemeenten zijn gestart met een cultuurverandering om beter te kunnen aansluiten op de persoonlijke (thuis) situatie, mogelijkheden en sociale netwerk van inwoners. Een belangrijke uitdaging is om niet de regel maar de mens centraal te stellen. ‘Lenig’ met uitzonderingen op de regel om kunnen gaan, blijkt geen gemakkelijke opgave. De Participatiewet schept hierbij niet alleen wettelijke kaders voor gemeenten, maar biedt ook uitwijkmogelijkheden. Gemeenten kunnen beleidsruimte creëren voor maatwerk. Gemeenten hebben de bevoegdheid en verantwoordelijkheid om aan de hand van de individuele omstandigheden een besluit te nemen omtrent de vaststelling van het recht op bijstand. Gemeenten hebben ruimte om te bepalen of ze bijzondere bijstand geven aan jonge ouders die een opleiding volgen, of jonge ouders financieel te compenseren zodat een deeltijdopleiding gevolgd kan worden.

In het algemeen is het voor gemeenten ‘spannend’ om gebruik te maken van de regelvrije ruimte en vormen van maatwerk. Die spanning kan zich zowel op bestuurlijk als op ambtelijk niveau uiten. Het heeft te maken met het idee dat het regelvrije karakter van maatwerk botst met controle op rechtmatigheid. Van belang is:

- Een sterke gemeentelijke visie op de toepassing van regelruimte en maatwerk.
- De capaciteit om mensen te verbinden aan een gedeeld doel.
- Vertrouwen geven op alle niveaus rondom regelruimte. Zowel tussen bestuurders en beleidsmedewerkers als ambtenaren in de uitvoering en professionals van uitvoeringsorganisaties.
- Stellen van heldere kaders. Ook als er nagenoeg geen regels zijn moet de gemeente dit duidelijk communiceren met haar uitvoerders.

Houd er rekening mee dat professionals en ambtenaren in de uitvoering niet van de een op de andere dag gebruik maken van ‘vrije’ ruimte, als ze niet gewend zijn die te hebben. Als er sprake is van een heersende cultuur van verantwoording en ‘binnen de lijntjes kleuren’ dan zal de overgang naar meer regelruimte tijd vragen.

Oplossingsrichtingen en praktijkvoorbeelden

Jonge ouders kunnen veel hebben aan goede informatie over regelingen en praktische hulp bij regelzaken. Gemeenten kunnen jongeren en jonge ouders toegespitste informatie en advies geven vanuit het jongerenwerk. Verder liggen oplossingen binnen de vrije regelruimte en maatwerk. Dit vraagt om lef, vertrouwen en duidelijke communicatie. Daarnaast kunnen gemeenten meer doen aan schuldhulpverlening en om schulden te voorkomen.

Goede informatie en praktische steun

Jongeren en jonge ouders weten lang niet altijd hun weg te vinden in het oerwoud van (gemeentelijke) regelingen. Het helpt om informatie op een begrijpelijke en laag-drempelige manier te geven, aangepast op behoefte en vraag. Soms is het nodig om een jonge ouder bij de hand te nemen bij regelzaken.

HET LOKET JONGE MOEDERS EN VADERS VAN DE JIPS IN DEN HAAG, DELFT EN ZOETERMEER

De JIP's (Jongeren Informatie Punten) bieden jonge moeders en vaders informatie, advies of ondersteuning. Jonge ouders kunnen er terecht met vragen over bijvoorbeeld huisvesting, financiën en (kinder)opvang. Het loket heeft een spreekuur voor (aanstaande) jonge ouders tot en met 27 jaar.

Voor het JIP is het belangrijk om jongeren te helpen op een manier die zij prettig vinden: met een persoonlijk gesprek in de

Regelruimte en maatwerk

Gemeenten kunnen op zoek gaan naar de mogelijkheden binnen de regelruimte in de Participatiewet voor jonge ouders die daar behoefte aan hebben. Denk daarbij aan de jonge ouders met flexibele contracten die zonder wachttijd tijdelijk aanvulling op hun inkomen nodig hebben. Of denk aan een jonge ouder in een kwetsbare positie die de zorg voor een kind niet kan combineren met een fulltime opleiding en met gemeentelijke compensatie voor kinderopvang en inkomen wel deeltijd kan studeren. De gemeenten Zaanstad, Rotterdam en Zwolle werken met een maatwerkbudget. Het is een fonds voor uitzonderingsgevallen. Hiermee hebben de gemeenten ook in het geval van financiële problemen bij jonge ouders maatwerkpakketten en -budgetten die vrij besteedbaar zijn. Hiernaast volgt een uitwerking van het voorbeeld uit Zaanstad.

winkel maar ook via een telefoontje, e-mail, social media en WhatsApp. Veel jongeren geven de voorkeur aan een persoonlijk gesprek bij het JIP en dat moet snel en eenvoudig kunnen. Jongeren lopen binnen tijdens openingstijden en worden vrijwel direct te woord gestaan. Hulp is gratis, vertrouwelijk en zoveel mogelijk anoniem. Het JIP biedt directe toegang voor jongeren naar hulpverlenende organisaties.

<http://www.jipzoetermeer.nl/professionals/over-het-jip/>

Voorbeeld Maatwerkbudget Zaanstad

BESCHRIJVING

In Zaanstad heeft men € 400.000 gereserveerd als maatwerkbudget. In 2015 is de gemeente Zaanstad gestart met de pilot 'Maatwerkbudget'. De maatwerkondersteuning is bedoeld voor mensen die in armoede dreigen te raken of kortdurende ondersteuning nodig hebben om erger te voorkomen. Het gaat dan vooral om de bijzondere bijstand en re-integratietrajecten. Het uitgangspunt in de pilot is veel ruimte te creëren voor professionals in het wijkteam en jeugdteam van Zaanstad. Zij moeten een integrale afweging maken om maatwerk te bieden. Centraal staat wat de cliënt nodig heeft om maatschappelijk te participeren. Er geldt geen minimum- of maximumbedrag voor de maatwerkregeling en het geld moet gebruikt worden voor de betaling van een organisatie. Als het echt niet anders kan, wordt er direct geld overgemaakt aan de cliënt. Naast het ontbreken van grenzen omtrent de bedragen zijn er door de gemeente Zaanstad ook nauwelijks criteria opgesteld voor de toekenning van de maatwerkondersteuning. De enige afweging die casemanagers of regisseurs maken is of er sprake is van armoede en of er sprake is van een efficiënte voorliggende voorziening.

WAT IS HET RESULTAAT?

Tijdens de eerste evaluaties is duidelijk geworden dat voor grotere uitgaven rond bijvoorbeeld huisvesting andere middelen nodig zijn. Overigens is een groot deel van het budget onbenut gebleven. De pilot Maatwerkbudget in Zaanstad is geëvalueerd. Hierbij is een inschatting gemaakt van de besparingen aan maatschappelijke kosten op individueel casusniveau. Dat is gedaan om een vergelijking te maken tussen de situatie mét en de situatie zónder inzet van Maatwerkbudget. Het bleek dat in zeven van de tien gevallen de maatschappelijke kosten

lager zijn door de inzet van Maatwerkbudget. Overigens gaat het hier om kostenbesparingen op de korte termijn. Besparingen op langere termijn zijn nog niet zichtbaar. De uitkeringssituatie van cliënten speelt hierbij een belangrijke rol. Uitkeringen zijn een grote maatschappelijke kostenpost. De grootste besparing is gerealiseerd door mensen aan het werk te helpen. Een ander belangrijk resultaat van de pilot is de snelheid van het maatwerkbudget. Binnen het maatwerkbudget gaat het meestal om kleine uitgaven, waarvoor minder bureaucratie nodig is. Leden van sociale teams met mandaat kunnen hierdoor sneller werken. In een deel van de casussen kan Maatwerkbudget sneller toegekend worden dan Bijzondere Bijstand. Juist die snelheid van handelen is de meerwaarde van deze pilot. Zo kon onder meer een dreigende huisuitzetting en aanmelding bij het Zorginstituut Nederland als wanbetaler van zorgverzekeraars voorkomen worden.

WAT IS DE ROL VAN DE GEMEENTE?

De gemeente Zaanstad heeft een duidelijke visie en een heldere opdracht neergelegd bij het wijk- en jeugdteam. Voor de gemeente is het belangrijk geweest om vertrouwen te geven. Professionals hadden daardoor niet het gevoel dat zij achteraf terug gefloten en bestraft konden worden voor het benutten van regelruimte.

EERSTE STAP VOOR EEN GEMEENTE

Ga als gemeente op alle niveaus in gesprek over de intentie om maatwerk aan te bieden. Het is van doorslaggevend belang dat zowel op bestuurlijk, ambtelijk als uitvoerend niveau draagvlak bestaat voor het oplossen van problemen via maatwerkbudgetten. Start dus als beleidsadviseur of -medewerker met het agenderen van deze oplossingsrichting vanuit een integrale benadering met professionals en bestuurders.

Schulden en Schuldhulp

Voormalig staatssecretaris Klijnsma heeft in juni 2015 een brief naar de Kamer gestuurd over jongeren en jongvolwassenen met schulden³⁸. Klijnsma attendeerde gemeenten op de mogelijkheden om schuldenproblematiek bij jongvolwassenen te voorkomen, beheersbaar te houden en waar mogelijk op te lossen. Oplossingen voor de knelpunten van schuldhulp bij studerende jonge ouders worden echter niet gegeven.

De focus ligt voornamelijk op het voorkomen van problematische schulden. Gemeenten delen hiervoor de verantwoordelijkheid met de Rijksoverheid. Preventief beleid dient gericht te zijn op jongvolwassenen die de meeste kans lopen op schulden. Bovendien zou er financieel advies moeten komen dat aansluit bij de beleavingswereld van de doelgroep. Denk daarbij aan budgetbegeleiding vanuit het jongerenwerk of budgetbeheer door een jeugdhulpverlener.

Naast dat er maximale aandacht is voor preventie dient ook de schuldhulpverlening goed op orde te zijn. Dat schept uitdagingen voor gemeenten om de lokale schuldhulpverlening sterker rekening te houden met deze doelgroep. Voor schoolgaande en studerende jongeren kan de gemeente in een bemiddelingstraject schuldeisers vragen de schulden te bevriezen voor de duur van de opleiding. Of gemeenten kunnen jongeren tijdens een periode van studie vrijwaren van schulden, door deze af te kopen.

Omdat de reguliere schuldhulpverlening niet toereikend is voor jongeren, is het goed om op zoek te gaan naar nieuwe werkwijzen.

BESCHRIJVING

In de gemeente Den Haag is de schuldenlast onder jongeren opvallend hoog. Wethouder Baldewsingh heeft armoedebeleid ontwikkeld om ook deze kwetsbare burgers kansen te bieden om te participeren. Het beleid beoogt schulden tegen te gaan en optimale toegankelijkheid van de armoedevoorzieningen. De gemeente Den Haag heeft met 20 partners het Schuldenlab070 opgericht. In het Schuldenlab 070 werken maatschappelijke partners en de gemeente samen aan innovatieve oplossingen voor schulden en armoede.

WAT WAS HET RESULTAAT

Een van de eerste vernieuwingen is het Jongeren Perspectief Fonds. Dat Fonds ging in 2016 van start. De schuldeisers van een jongere krijgen een voorstel van de gemeente in ruil voor kwijtschelding van het grootste deel van de schuld. De gemeente Den Haag neemt de restschuld over via het Jongeren Perspectief Fonds. De jongere betaalt deze 'schuld' terug door te investeren in zijn of haar toekomst. Dat kan bijvoorbeeld door een opleiding te volgen of te gaan werken, in combinatie met vrijwilligerswerk. Met deze inzet wil de gemeente de vaak vicieuze cirkel van schulden doorbreken. Zo krijgen jongeren de kans zich alsnog te ontwikkelen, ondanks hun vaak ingewikkelde schuldensituatie. Na de eerste zes maanden van de pilot zijn 33 van de 53 jongeren schuldenzorgvrij. De jongeren hadden gemiddeld een schuld van 15.500 euro.

Conclusie

WAT IS DE ROL VAN DE GEMEENTE

De gemeente heeft zowel een structureel armoede beleid ontwikkeld als initiatieven aangemoedigd om te komen tot nieuwe en baanbrekende interventies. Het schuldenlab070 is daarbij een kweekvijver van kennis die gedragen wordt door meer dan 20 partijen.

EERSTE STAP VOOR EEN GEMEENTE

Schuldenlab070 is een ingrijpende aanpak in de zin dat het op bestuurlijk niveau vraagt om stellingname. Het (deels) afkopen van schulden van inwoners is een financiële transactie die op het hoogste niveau binnen de gemeente afgestemd moet zijn. Aan de slag gaan met schuldenlabs betekent in eerste instantie dus het agenderen van een dergelijke aanpak op bestuurlijk niveau.

MEER INFORMATIE

info@schuldenlab070.nl

Investeren in de financiële zelfstandigheid van zeer jonge ouders en het voorkomen van schuldenproblemen om langdurige afhankelijkheid van een uitkering en leven in armoede te voorkomen loont. Het is van belang om voor jonge ouders met meervoudige problemen toe te werken naar een stabiele situatie. Dat kan met een integrale aanpak: individuele toetsing en maatwerk op het gebied van wonen, zorg en ondersteuning, inkomen en werk- of onderwijs. Soms is het nodig dat gemeenten de regelruimte benutten binnen wettelijke kaders. Het vraagt lef en visie om die te benutten.

(Ervarings)kennis in de Wijkteams

Specialistische en ervaringskennis implementeren en borgen in de wijkteams versterkt de ondersteuning aan onbedoeld zwangeren en jonge ouders.

Jennifer (28) zorgt sinds kort zelf voor dochter Hailey (8 jaar). De afgelopen jaren was ze daar niet toe in staat, wegens een drank- en drugsverslaving, borderline en adhd.

‘Ik zat geestelijk behoorlijk met mezelf in de knoop toen ik zwanger raakte. Ik woonde nog thuis, met mijn vader en mijn zus, maar had geen werk en zat niet op school. Toen Hailey geboren was, waren we doordeweeks bij mij thuis. In het weekend waren we met zijn drieën bij mijn vriend, die ook nog bij zijn ouders woonde. Steeds heen en weer met een baby, het was verre van ideaal. Toen Hailey twee jaar was, ging het uit tussen haar vader en mij. Ik kan er slecht tegen verlaten te worden en vluchtte in drank, drugs en uitgaan, terwijl mijn vader en zus voor Hailey zorgden. Op mijn 23e belandde ik in een afkickkliniek, waar ik na twee maanden uit werd gezet wegens een terugval. Mijn reactie? Meteen m’n dealer bellen. Toen ik suïcidale gevoelens kreeg, wist ik: ik heb hulp nodig. Anders ben ik er straks niet meer en zit mijn kind zonder moeder. Toen heb ik me laten opnemen. Mijn vader zei: hoe kún je je kind nou drie maanden alleen laten? Maar ik ben liever drie maanden gescheiden van mijn kind, dan de rest van mijn leven geestesziek. Het heeft geholpen. Ik blijf borderliner en ik blijf verslaafd, maar ik heb het onder controle. Ik heb medicatie, een baan bij het Leger des Heils en structuur in mijn leven. Ik heb zelfs een eigen huis, eindelijk een plek voor mij en mijn dochter samen! Mijn maatschappelijk werkster uit het wijkteam heeft in dit alles een heel belangrijke rol gespeeld en speelt dat nog steeds. Zij onderhoudt het contact met de organisatie die mijn geld beheert, met de GGZ, met de kinderbescherming, met mijn jobcoach vanuit de gemeente en zelfs met mijn huisarts. Als ik het lastig vind om een telefoontje met een instantie te plegen, zegt ze: ‘Zullen we samen bellen?’ En dan bellen we samen. Dat is heel fijn.’

Wat is de uitdaging?

Veel gemeenten hebben ‘sociale wijkteams’ opgericht om taken uit de Wmo en Jeugdwet uit te voeren. Deze teams zijn interdisciplinair en integraal en de variëteit is groot. Zo werken in één sociaal wijkteam uitvoerende professionals op het terrein van (geestelijke) gezondheid, welzijn, jeugdzorg en verwante beleidsterreinen samen. Een deel van de gemeenten werkt met aparte jeugd- en

een Wmo teams. Andere gemeenten hebben integrale teams voor mensen van 0 tot 100 jaar³⁹.

Het is een uitdaging voor wijkteams om de veelheid aan doelgroepen te bedienen. Daarom is het belangrijk om voldoende specialistische kennis en deskundigheid te borgen in de teams. Zo kunnen wijkteams de juiste ondersteuning bieden en waar nodig opschalen en doorverwijzen.

Waarom volstaat de reguliere aanpak niet?

Expertise en kennis van jong ouderschap

Voor veel jonge ouders is het wijkteam een goed aanspreekpunt. Werken vanuit 1 gezin 1 plan 1 regisseur past goed bij de ondersteuningsbehoefte die vaak complex is. Het ervaringsverhaal van Jennifer laat dat zien. Daarbij is het wel nodig dat er voldoende expertise en kennis is en dat op de goede momenten wordt op- en afgeschaald. Het is niet nodig dat alle medewerkers in een wijkteam kennis hebben over onbedoelde zwangerschap en jong ouderschap, maar de kennis moet wel beschikbaar zijn. Uitvoeringsorganisaties vinden dat er in de wijkteams onvoldoende kennis is over jong ouderschap en onbedoelde zwangerschap. Ze merken op dat (onbedoeld) zwangeren en jonge ouders daardoor vaak niet snel genoeg de hulp krijgen die nodig is. Daarbij krijgt een jongere vanuit het ene wijkteam te veel hulp en vanuit een andere te weinig. Er zijn grote verschillen in de benadering van een vergelijkbare casus vanuit verschillende wijkteams. Waar de ene zwangere direct wordt gemeld bij Veilig Thuis en verwezen naar een opvanglocatie, wordt de andere zwangere, in een vergelijkbare situatie beoordeeld als voldoende zelfredzaam. Om op het juiste moment de juiste hulp in te kunnen zetten is kennis en expertise nodig.

Aansluiting op geboortezorg

Verbinding tussen wijkteams en geboortezorg ontbreekt vaak. De geboortezorg doet veel in de zorg voor kwetsbare zwangeren. Wijkteams hebben deze zwangeren vaak (nog) niet in beeld. De verbinding kan ervoor zorgen dat er een soepele overgang is tussen de geboortezorg en de zorg vanuit het sociaal domein (aanvullend op de jeugdgezondheidszorg). Waar nodig kan vanuit het wijkteam al tijdens de zwangerschap de nodige stut en steun gegeven worden, waardoor voorkomen wordt dat problemen in een gezin ontstaan.

Ervaringskennis

Ervaringsdeskundigen zeggen ervaringskennis te missen in de wijkteams. Ze missen contact met lotgenoten. Bovendien merken ze dat professionals onvoldoende weten over de belevingswereld van onbedoeld zwangeren en jonge ouders. Het contact tussen een jongere en een professional is daardoor niet optimaal. Ervaringsdeskundigen kunnen een brug slaan tussen professionals en jongeren.

Rol van gemeenten

Oplossingsrichtingen en praktijkvoorbeelden

De gemeente voert de Jeugdwet en Wmo uit. Gemeenten hebben de toegangsfuncties verschillend georganiseerd. De ene gemeente doet de uitvoering zelf en is uitvoerder, de andere besteedt het uit en is opdrachtgever. De gemeente bepaalt de inrichting van het beleid en verstrekt de opdracht aan het wijkteam. Daarbij biedt ze randvoorwaarden.

De gemeente kan vanuit haar opdrachtgeverschap het wijkteam verzoeken om kennis rondom onbedoelde zwangerschap en jong ouderschap te vergroten of extern in te kopen.

Oplossingsrichtingen concentreren zich rond borging van expertise en kennis in de wijkteams, het versterken van verbindingen tussen de geboortezorg en het wijkteam en de inzet van ervaringsdeskundigheid.

Expertise en kennis over jong ouderschap en onbedoelde zwangerschap borgen in wijkteams

Wijkteams versterken hun kennis en expertise rondom onbedoelde zwangerschap en jong ouderschap door aandachtsfunctionarissen aan te stellen en een netwerkfunctie in te richten om verbindingen te leggen tussen het wijkteam en de zorg voor (onbedoeld) zwangeren en jonge ouders.

Voorbeeld Wijkteam

Deze beschrijving is geïnspireerd op de werkwijze van een gemeente.

BESCHRIJVING

In een gemeente kunnen inwoners met een zorgvraag terecht bij de wijkteams die ambulante basishulp bieden voor jeugd en gezinnen die dat nodig hebben. De teams zijn plat georganiseerd. Dit houdt in dat de verschillende aandachtsgebieden verdeeld zijn over de professionals. In elk wijkteam zit een aandachtfunctionaris die zich richt op kwetsbare zwangeren en jonge ouders. De aandachtsfunctionarissen krijgen steun van twee ervaren professionals met een coördinerende functie. Zij zorgen ervoor dat informatie uit de praktijk voeding biedt voor het beleid, en omgekeerd.

RESULTAAT

Om de begeleiding van kwetsbare zwangeren te optimaliseren hebben de professionals systematisch geïnventariseerd wat er in de gemeente voor deze doelgroep georganiseerd is, om vervolgens alle instanties rondom deze doelgroep op een werkzame manier te verbinden. Zo kunnen deze moeders in hun eigen omgeving begeleid worden. De wijkteams zijn tevreden met deze wijze van organiseren. Al werkende leert men van de praktijk en worden verbeteringen ingevoerd.

ROL VAN DE GEMEENTE

De gemeente heeft de opdracht verstrekt aan de uitvoeringsorganisatie die verantwoordelijk is voor de wijkteams om vorm te geven aan zorg voor jeugd en gezinnen vanuit generalistisch werkende teams. De borging van specialisme is voor de gemeente een belangrijk thema. De organisatie geeft daar vorm aan door aandachtsgebieden te verdelen onder medewerkers, maar ook door goed opgeleide professionals vanuit verschillende specialismen in een team samen te brengen. De gemeente geeft de opdracht en stelt kaders, de uitvoeringsorganisatie geeft daar vorm en inhoud aan.

EERSTE STAP VOOR EEN GEMEENTE

Ga in gesprek met de interne of externe coördinator van de wijkteams over de borging van specialistische kennis rondom onbedoeld zwangeren en jonge ouders.

Verbinding tussen de geboortezorg en het wijkteam

Verbinding versterken tussen de geboortezorg en het wijkteam kan door ketenafspraken te maken of door, zoals in het voorbeeld van Moeders voor Rotterdam, een nauwe samenwerking aan te gaan.

Voorbeeld Moeders voor Rotterdam

BESCHRIJVING

In het samenwerkingsverband Moeders voor Rotterdam werken Erasmus MC, de wijkteams en bureau Frontlijn samen. Artsen en verloskundigen verwijzen aanstaande moeders die problemen hebben door naar Frontlijn. Daar worden de aanmeldingen evenredig verdeeld over wijkteam en Frontlijn. De wijkteams bieden reguliere hulp. Frontlijn biedt een drie jaar lange intensieve ondersteuning. Erasmus MC onderzoekt de effecten bij beide groepen. Het onderzoek bouwt voort op Amerikaanse studies waaruit blijkt dat zeer vroege ondersteuning van gezinnen grote impact heeft op het toekomstperspectief van opgroeiende kinderen.

RESULTAAT

Jonge moeders met problemen krijgen al tijdens de zwangerschap ondersteuning van zowel ervaringsdeskundigen als professionals. Zij krijgen daarbij hulp op diverse leefgebieden.

ROL VAN DE GEMEENTE

Gemeente Rotterdam is financier en stuurt de initiatieven aan. De gemeente is bovendien betrokken bij de uitvoering: de wijkteams bestaan deels uit gemeentebtenaren en deels uit professionals vanuit moederorganisaties.

EERSTE STAP VOOR EEN GEMEENTE

De aansluiting tussen de geboortezorg en het sociaal domein is niet vanzelfsprekend. Gemeenten kunnen vanuit hun wijkteams of middels opdrachten aan uitvoeringsorganisaties aansturen op goede afspraken tussen de geboortezorg en het sociaal domein.

MEER INFORMATIE

Edwin Dragtenstein, e.dragtenstein@rotterdam.nl
<https://www.moedersvanrotterdam.nl/>

Inzet van ervaringsdeskundigheid in de wijkteams

Ervaringsdeskundigen versterken de ondersteuning vanuit een wijkteam doordat ze dichtbij de belevingswereld van jonge ouders staan. Ervaringsdeskundigen kunnen een jonge ouder steunen, bijvoorbeeld door middel van maatjescontact. Ervaringsdeskundigen kunnen ook benut worden als adviseur; een professional bespreekt casuïstiek met een ervaringsdeskundige om advies in te winnen over een passende aanpak.

TIP:

*Aan de slag met
ervaringsdeskundigheid?
Neem dan het
startdocument
ervaringsdeskundigheid
als leidraad:*

<http://www.jso.nl/wp-content/uploads/Startdocument-over-ervaringsdeskundigheid-in-de-jeugd-hulp2.pdf>

EVEN VOORSTELLEN:

“Ik ben Brenda Zwanikken en ik ben 28 jaar. Ik ben trotse moeder van een zoon van inmiddels 4 jaar oud. Ik ben een getrainde Expex en ik werk in de zorg voor verstandelijk gehandicapten.

Zelf heb ik me heel graag gehoord willen voelen door een instantie of hulpverlener toen ik hulp zocht voor mijzelf en mijn zoon. Maar eigenlijk voelde ik me heel erg onbegrepen.

Toen ik hulp zocht bij het sociale team in mijn wijk was het alleen mogelijk om telefonisch contact te leggen. Ik voel mij beter bij een persoonlijk gesprek met een hulpverlener. Dit was niet mogelijk waardoor ik minder goed duidelijk kon maken wat mijn hulpvraag was. Ook later lukte het niet goed om de goede hulp te krijgen. Ik voelde me heel erg onbegrepen. Ik wilde het beste voor mijn kind en zocht hulp.

Op een gegeven moment waren er verschillende organisaties binnen mijn gezin betrokken. Er zou 1 gezin 1 plan gemaakt worden. Dit is echter nooit van de grond gekomen. Elke keer moest ik opnieuw mijn verhaal doen bij nieuwe hulpverleners en elke keer was het ‘nee dat doen wij niet’.

Verder had ik niemand die echt begreep hoe ik me voelde als moeder om steeds weer tegen een dichte deur aan te lopen. Ik hoop dat anderen dit niet hoeven mee te maken.”

ERVARINGSDESKUNDIGEN IN DE WIJKTEAMS

Jonge ouders moeten zich begrepen en gehoord voelen. Het gaat om het écht inleven in de jonge ouder. Ik pleit voor het inzetten van ervaringsdeskundigen in elke gemeente bij de wijkteams en sociale teams.

De wijk- en sociale teams kunnen samen met de ervaringsdeskundigen uitwerken: Hoe de hulp voor jonge ouders eruit moet zien; Wat jonge ouders nodig hebben om hun doelen te bereiken.

Verder vind ik het belangrijk dat jonge ouders de mogelijkheid hebben om persoonlijk contact te leggen met ervaringsdeskundigen. Ik denk dat jonge ouders zich begrepen voelen door iemand die hetzelfde heeft meegemaakt. Een ervaringsdeskundige kan het gevoel geven dat je het niet alleen hoeft te doen. Natuurlijk werkt de ervaringsdeskundige samen met de bestaande instanties.

Om dit plan uit te werken en uit te kunnen voeren heb ik de hulp nodig van overheden, sociale teams en andere hulpverlening rondom jong ouderschap.

Ik ga ervoor dat elke nieuwe jonge ouder in Nederland contact kan hebben met een ervaringsdeskundige. Om samen naar het doel van de jonge ouder te kunnen gaan: namelijk een goede ouder zijn voor hun kind.

“Ik vind het belangrijk dat jonge ouders zich begrepen voelen en gehoord worden door iemand uit het wijkteam.”

Voorbeeld Ervaringsdeskundigen in Zaanstad

Gemeente Zaanstad wil met het inzetten van ervaringsdeskundigen en maatjes ondersteuning bieden die aansluit op de vraag van inwoners. Doel is een betere verbinding tussen formele zorg (waaronder Jeugdteam en SWT) en informele zorg (maatje, mentor, ervaringsdeskundigen). Dit draagt bij aan versterking van de eigen kracht van inwoners en hun initiatieven.

Er is al ervaring met een groep getrainde volwassen ervaringsdeskundigen. Zij versterken nu ruim 2 jaar professionals op allerlei GGZ-vraagstukken. Professionals in de wijkteams in Zaanstad vragen een ervaringsdeskundige wanneer zij niet goed kunnen achterhalen wat de vraag is bij een cliënt of als het contact moeizaam verloopt. De ervaringsdeskundige gaat dan in gesprek met de cliënt. Door de achtergrond van de ervaringsdeskundige en het informele karakter is er al snel begrip en vertrouwen. Een aandachtspunt is de helderheid over de verschillende rollen en posities van ieder in het proces. Denk daarbij aan de ervaringsdeskundige, de cliëntondersteuner en de hulpverlener.

Na een behoefteonderzoek gaat Zaanstad nu ook ervaringsdeskundige jongeren voor jongeren inzetten. De gemeente ziet de overgang van 18- naar 18+ jaar als zeer belangrijk en ook kwetsbaar. Koppeling van een ervaringsdeskundige jongere aan een jongere die niet gemotiveerd is voor hulp wordt als kansrijke oplossing beschouwd. De doelgroep bestaat onder meer uit jongeren die na hun 18e verjaardag uit de gesloten jeugdhulp komen.

RESULTAAT

In het voorjaar van 2017 start een training voor ervaringsdeskundige jongeren, waaronder twee jonge moeders. Voor de zomer van 2017 is deze groep inzetbaar.

ROL VAN DE GEMEENTE

De gemeente neemt de regie vanuit haar overstijgende blik en ambitie om de jeugdhulp en Wmo anders te organiseren en faciliteert de uitvoering (sorganisaties).

EERSTE STAP VOOR EEN GEMEENTE

Ga kijken bij andere gemeenten om te leren van successen en veelvoorkomende valkuilen. Werk samen met een cliëntenorganisatie die al werkt met ervaringskennis en ervaringsdeskundigen. Zet een project voor de inzet van ervaringsdeskundigen op vanuit het jeugd- en wijkteam met ervaringsdeskundigen.

MEER INFORMATIE

Regionale Cliëntenorganisatie De Hoofdzaak, Claudia Janssen, c.janssen@rcodehoofdzaak.org <https://www.rcodehoofdzaak.org/191-actueel/pers-berichten-derden/611-proef-met-ervaringsdeskundigen-bij-wijkteams-zaanstad>

Conclusies

Versterk de deskundigheid van het wijkteam rondom onbedoelde zwangerschap en jong ouderschap, om de ondersteuning beter te laten aansluiten op de behoefte van de doelgroep. Verken de rol die ervaringsdeskundigheid kan spelen.

Preventie van onbedoelde zwangerschap bij risicogroepen

Inzet op preventie van onbedoelde zwangerschap bij risicogroepen en voorkomen van zwangerschap in zeer kwetsbare doelgroepen en bij (jonge) vrouwen in zeer kwetsbare omstandigheden verdienen meer aandacht. In dit hoofdstuk meer over de risicogroepen, de rol van de gemeente en praktijkvoorbeelden.

Stefano (33) was 23 toen dochter Lorena zich aankondigde. De blijdschap van het begin sloeg snel om in grote problemen. Stefano pleit voor betere voorlichting over seksualiteit en jong ouderschap in de jeugdzorg.

‘Lorena is nu tien. Mijn contact met haar is redelijk goed, maar ik ben de laatste jaren veel afwezig geweest. Ik zat vast of in een kliniek, waar ik behandeld werd voor mijn alcoholverslaving. Toen ze drie was, gingen haar moeder en ik uit elkaar. Er was veel ruzie, omdat ik totaal niet overzag wat het vaderschap inhield. Ik vond het wel leuk hoor, een kind, maar leidde een veel te chaotisch leven. Een keertje oppassen op Lorena vond ik al een hele prestatie. Wist ik veel, mijn eigen ouders hebben mij emotioneel verwaarloosd, een goed voorbeeld had ik niet. Ik heb een groot deel van mijn jeugd in zsmok-internaten doorgebracht. Daar werd ik opgevoed door de grotere jongens die vooral spraken over manieren om aan geld te komen. Toen mijn ex en ik uit elkaar gingen, belandde ik op straat. Ik had niemand om op terug te vallen en ging delicten plegen om aan een slaapplek te komen. Inmiddels ben ik clean, justitie-vrij en heb ik het leven weer een beetje op de rit. Mijn nieuwe vriendin is in verwachting. Nu weet ik dat je als een team moet samenwerken om een kind stabiliteit te geven. Achteraf gezien vraag ik me af waarom wij op het internaat niet beter werden voorgelicht. Iedereen weet toch dat meiden en jongens in de jeugdzorg sneller nestel drang krijgen, omdat ze veel liefde gemist hebben? Ik denk dat voorlichting over ouderschap mij zou hebben geholpen. Niet door een hulpverlener, want daar nam ik in die tijd niet veel van aan. Maar van een ervaringsdeskundige. Iemand zoals ik zelf, met dingen op z’n kerfstok, die de taal van de straat spreekt en waar je geen geintjes mee hoeft uit te halen. Daar had ik wel naar geluisterd.’ En dan bellen we samen. Dat is heel fijn.’

Wat is de uitdaging?

Sommige jongeren hebben meer kans op een onbedoelde zwangerschap of om jong ouder te worden, al dan niet in een kwetsbare situatie. Deze jongeren worden via de reguliere preventie van onbedoelde zwangerschap onvoldoende bereikt.

Risicogroepen

De volgende meisjes hebben meer risico op een tiener-zwangerschap⁴⁰:

- Meisjes van wie de moeder alleenstaand is of zelf jong moeder is geworden.
- Lager opgeleiden.
- Nederlandse meisjes met een Antilliaanse of Surinaamse achtergrond
- Meisjes uit gezinnen die te maken hebben met armoede.
- Meisjes met een licht verstandelijke beperking.
- Meisjes uit de (gesloten⁴¹) jeugdzorg, en/of meisjes die te maken hebben gehad met emotionele verwaarlozing, huiselijk geweld, scheidingen of uithuisplaatsing.⁴²
- Alleenstaande minderjarige asielzoekers.

Naar de achtergronden en kenmerken van jongens die op jonge leeftijd vader worden is weinig onderzoek gedaan. De volgende factoren zorgen ervoor dat deze risicogroepen meer kans hebben op bedoelde en onbedoelde zwangerschap:

- Ineffectief gebruik van anticonceptie: geen gebruik of verkeerd gebruik van anti-conceptie en niet voorbereid zijn op seksueel contact.
- Alcohol- en drugsgebruik.
- Onvoldoende kennis over en idealisering van het moederschap.
- Onvoldoende kennis over (het tot stand komen van) zwangerschap.
- Lage risicoperceptie (‘Het overkomt mij niet’)

Factoren van invloed op het ontstaan van jong moederschap

- Eigenwaarde en weerbaarheid; uit onderzoek van Rutgers blijkt dat het gehele functioneren van meisjes een belangrijke factor is bij het ontstaan van tiener-zwangerschappen: weinig zelfvertrouwen/laag zelfbeeld, sociaal isolement, psychische problemen als gevolg van het meemaken van schokkende gebeurtenissen (zoals pesten, vechtscheiding, overlijden ouder) en een vroege seksuele start. De mate van beschadiging die sommige jongeren oplopen in hun jeugd grijpt diep in op hun gevoel van eigenwaarde en hun weerbaarheid.
- Seksuele zelfredzaamheid; zeer jonge moeders kenmerken zich door een beperkte seksuele zelfredzaamheid.⁴⁴ Dit is vaak het gevolg van een gebrek aan goede seksuele voorlichting, zowel vanuit huis als op school. Deze jongeren hebben weinig kennis over het eigen lichaam, seksuele risico’s, anticonceptie en voortplanting. Ze missen de vaardigheden om ‘nee’ te zeggen of om anticonceptie goed te gebruiken. Hun beschadigde hechting en het gevoel er niet toe te doen, werkt door op hun (seksuele) weerbaarheid naar jongens⁴⁵. De kwetsbaarheid en emotionele afhankelijkheid van de meisjes in hun relatie met jongens is een andere cruciale factor in het ontstaan van de zwangerschap. Uit onderzoek blijkt dat 20% van de zeer jonge moeders weleens gedwongen is iets te doen of toe te staan op seksueel gebied ⁴⁶.
- Gebruik van anticonceptie; het onderzoek van Rutgers maakt zichtbaar dat er veel problemen spelen rond anticonceptie gebruik. Alternatieven voor de pil worden nog erg weinig aangereikt aan deze meisjes. Ze hebben weinig advies gekregen over welke soort anticonceptie het meest geschikt is. Sommige meisjes hebben actieve begeleiding nodig bij het gebruik van anti-conceptie. Ook na een abortus of bevalling krijgen meisjes weinig begeleiding over anticonceptie.

Waarom volstaat de reguliere aanpak niet?

- Bedoeld of onbedoeld zwanger; meisjes kunnen bedoeld of gewenst zwanger zijn, of er is sprake van ambivalentie. Bedoeld moederschap komt voort uit een verlangen dat al dan niet latent aanwezig. Ambivalent moederschap wordt veroorzaakt door eenzelfde verlangen, waarbij er dan sprake is van inadequaat anticonceptiegebruik en pech. Het latente verlangen naar een kind komt voort uit gevoel iets voor jezelf te hebben. Ook inadequaat anticonceptiegebruik wordt daardoor verklaard en door het ontbreken van effectieve voorlichting en traditionele seksopvattingen.⁴⁷

Factoren van invloed op het ontstaan van jong vaderschap

Uit een kwalitatief onderzoek onder vijftig jonge vaders blijkt dat ze anticonceptie zien als een vrouwenzaak.⁴⁸ Daarover wordt nauwelijks gesproken in een relatie. De jongens zijn weinig doordrongen van het risico op een onbedoelde zwangerschap. De zwangerschap komt voor hen onverwacht en hun reactie voornamelijk is negatief of ambivalent, toch zijn ze gemotiveerd om er voor hun kind te zijn. Een groot deel van de jongens is zelf zonder biologische vader opgegroeid.

Versterken van preventie bij risicogroepen

Bovenstaande informatie geeft een aantal aanknopingspunten om preventie voor risicogroepen te versterken:

- Het laat zien voor welke groepen preventie versterkt kan worden.
- Thema's als eigenwaarde, weerbaarheid en seksuele zelfredzaamheid zijn relevant.
- Correct anticonceptiegebruik verdient aandacht en in bepaalde gevallen begeleiding.
- Kinderwens is bij een deel van de risicogroep aanwezig. Een eerlijk gesprek voeren over zwanger - schap (impact van) jong ouderschap en kindwens en alles wat daar bij komt kijken is dan een beter dan een interventies bieden met voorlichting over anticonceptie.

Vanaf 2017 is een nieuwe lesmethode over liefde, relaties en seksualiteit beschikbaar, ontwikkelt vanuit een samenwerking tussen Rutgers, SOAIDS en Fiom. Het deelpakket is onderdeel van Lang Leve de Liefde Mbo en is gericht op de preventie van tienerzwangerschappen. Meer informatie? Ga naar www.langlevedeliefde.nl.

Ook is Girl's Talk mbo (door)ontwikkeld. Onder begeleiding van een counselor gaan 6 tot 8 meiden tijdens 2 bijeenkomsten van 1,5 uur in gesprek over anticonceptie, jong ouderschap en (uitstel) kindwens. De groeps counseling is geschikt voor alle niveaus van het mbo. Meer informatie: Manouk Vermeulen (m.vermeulen@rutgers.nl)

Preventieve interventies weinig gericht op risicogroepen

De reguliere aanpak bestaat voornamelijk uit lesmodules op scholen en voorlichtingswebsites zoals sense.info. De meeste preventieve interventies bestaan uit groepswerk en klassikale lessen. Deze aanpak volstaat niet voor alle doelgroepen. Met name voor kwetsbare doelgroepen met een achterstand op het gebied van taal en intelligentie of een problematische opvoedingssituatie is aanvullende, individuele ondersteuning noodzakelijk. Deze groepen worden momenteel onvoldoende bereikt. Er zijn een aantal goed onderbouwde en effectieve interventies zoals Lang leve de liefde, die in het onderwijs worden gebruikt. Er zijn daarnaast ook groeps counseling-programma's zoals Girls Talk en Girls Talk Plus voor lvb meiden. De methodes worden onvoldoende ingezet.

Aansluiting met degene die voorlichting geeft

Volgens ervaringsdeskundigen is reguliere preventie onder andere ontoereikend omdat jongeren zich niet kunnen verplaatsen in degene die voorlichting geeft. Zelf zouden ze baat hebben gehad bij voorlichting van een jongere die vanuit eigen ervaring spreekt. Er zijn weinig onderzoeken die ingaan op de wensen die jongeren hebben t.a.v. preventieactiviteiten voor onbedoelde zwangerschap. Een onderzoek in Amerika onder tieners laat zien dat zij vinden dat lessen over dit thema het beste gegeven zouden kunnen worden door tieners die een paar jaar ouder waren. Zij sluiten het dichtst aan bij de belevingswereld van de tieners en communiceren op een meer vergelijkbare manier. Er is meer wetenschappelijk onderzoek nodig naar de effectiviteit van de inzet van ervaringsdeskundigen.

Begeleiding bij gebruik van anticonceptie

Een deel van de risicogroep gebruikt anticonceptie niet correct. Niet voor iedereen is de pil een geschikt middel om zwangerschap te voorkomen. Meer begeleiding bij het gebruik en bij de keuze voor een middel kan mogelijk een deel van de risicogroep beter beschermen tegen een zwangerschap. Dat geldt ook na een zwangerschap of bevalling.

Rol van gemeenten

Lokale Educatieve Agenda

Taken rondom voorlichting over seksuele gezondheid en diversiteit liggen bij het onderwijs. De invloed van de gemeente op de invulling van de kerndoelen (zie kader) door individuele scholen is beperkt. Middels de Lokale Educatieve Agenda (LEA) kan de gemeente echter samen met het onderwijs optrekken. De Lokale Educatieve Agenda is een instrument om het lokaal onderwijsbeleid vorm en inhoud te geven na de wetwijzigingen in het onderwijs(achterstanden)beleid in 2006. Het is een instrument voor gemeenten, schoolbesturen en overige partners om in meer gelijkwaardige verhoudingen tot gezamenlijke afspraken te komen over het onderwijs- en jeugdbeleid.

Het onderwijs heeft een belangrijke taak in de voorlichting over seksuele gezondheid en seksuele diversiteit. Het betreft de kerndoelen 38 voor het basisonderwijs, de kerndoelen 53 voor het speciaal onderwijs en kerndoelen 43 voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs.⁴⁹ Schoolbesturen zijn verplicht om de kerndoelen aan te bieden, maar kunnen ze vrij invullen. Toezicht van de Onderwijsinspectie op deze kerndoelen is risico gestuurd. Er komt pas aanvullende inspectie als er signalen zijn dat een school niet aan de kerndoelen voldoet.

WPG, Jeugdwet en Wmo

De gemeente is op basis van de Wet Publieke Gezondheid (WPG) verantwoordelijk voor de organisatie van de jeugdgezondheidszorg (JGZ) en het bevorderen van de volksgezondheid. De Gemeentelijke gezondheidsdienst (GGD) voert de activiteiten rond gezondheidsbevordering uit. De JGZ is verantwoordelijk voor de inhoudelijke uitvoering van de preventieve lichamelijke, sociale en geestelijke gezondheidszorg voor jeugdigen van 0-19 jaar. Preventieve interventies rondom onbedoelde zwangerschap zijn hier een onderdeel van. Gemeenten stellen een preventieagenda vast.

Gemeenten hebben de mogelijkheid om met de nieuwe Jeugdwet meer verbinding te zoeken tussen de (preventief werkende) JGZ en de jeugdhulp. De Jeugdwet heeft immers als uitgangspunt meer in te zetten op preventie en eigen kracht van de jeugdige en zijn/haar omgeving.⁵⁰ Dit biedt kansen voor de versterking van preventie onder risicogroepen. Gemeenten kunnen in hun rol als opdrachtgever, regisseur en aanjager van vernieuwing uitvoeringsorganisaties stimuleren om verantwoordelijkheid te nemen om preventie voor deze groepen te versterken. Denk daarbij aan ondersteuning van het gebruik van anticonceptie bij risicogroepen, aandacht voor een uitstel van een kindwens en voorlichting over ouderschap. Daarnaast hebben gemeente de ruimte om een innovatieagenda op te stellen en de inzet van ervaringsdeskundigheid stimuleren. In die agenda staat op welke onderwerpen de gemeente wil werken aan vernieuwing en verbetering.

Oplossingsrichtingen en praktijkvoorbeelden

Verantwoordelijkheid nemen voor vernieuwing kan door de LEA, de preventie- en innovatieagenda te benutten. Deze agenda's bieden ruimte om middelen op de gemeentelijke begroting vrij te maken voor het voorkomen van onbedoelde zwangerschap bij risicogroepen. Vanuit haar rol als opdrachtgever aan uitvoeringsorganisaties kan de gemeente sturen op preventie bij risicogroepen. Prestatieafspraken bieden een kader om hierop te sturen. Er zijn enkele methodieken beschikbaar voor preventie van risicogroepen, maar verdere ontwikkeling is nodig. Nieuwe initiatieven versterken bij uitvoeringsorganisaties kan met een innovatiebudget.

Daarnaast kan de gemeente vanuit de GGD activiteiten ondernemen om de seksuele gezondheid van jongeren te verbeteren en om zwangerschap in kwetsbare omstandigheden te voorkomen.

Voor uitvoeringsorganisaties voor residentiele jeugdhulp heeft Rutgers een brochure met beleidsadviezen ontwikkeld. Daarin worden tips gegeven over hoe organisaties aandacht aan het onderwerp seksualiteit kunnen besteden om zo bij te dragen aan een gezonde en veilige seksuele ontwikkeling van jongeren en preventie van seksuele risico's en ongezond gedrag.

http://www.rutgers.nl/producten/seksualiteitsbeleid-struisvogelpolitiek?destination=aanbod/zoeken-op-maat%3Ff%-255B0%255D%3Dfield_facet_article_type%253A90%26f%255B1%255D%3Dfield_facet_filter_3%253A84

Bevorderen van seksuele gezondheid vanuit het preventiebeleid

Gemeenten kunnen seksuele gezondheid bij jongeren bevorderen met specifieke aandacht voor risicogroepen, vanuit preventiebeleid.

Voorbeeld Bevorderen seksuele gezondheid bij jongeren in Limburg

BESCHRIJVING

In tegenstelling tot de rest van Nederland neemt in Zuid-Limburg het aantal seksueel overdraagbare aandoeningen (soa) bij jongeren en andere risicogroepen toe. Zuid-Limburgse jongeren zijn in vergelijking met de rest van Nederland op jongere leeftijd seksueel actief en hebben meer wisselende partners. Ze beschermen zich bovendien minder goed tegen soa en onbedoelde (tiener) zwangerschappen. Onderzoek wijst uit dat juist de jonge starters (13- en 14-jarigen) en jongeren met een lage ses extra risico lopen op een onbedoelde zwangerschap of soa. Bovendien hebben zij vaker seks tegen hun zin en zijn slachtoffer van seksueel geweld, loverboys of misbruik via internet.

De GGD Zuid Limburg organiseert in opdracht van en gefinancierd door het ministerie van VWS een Sense Centrum voor Seksuele Gezondheid. Dit Sense Centrum heeft twee taken. Enerzijds gratis poliklinische consulten aanbieden op het gebied van seksuele gezondheid aan jongeren onder de 25 jaar. Anderzijds soatesten en -behandelingen uitvoeren voor risicogroepen van alle leeftijden.

De GGD zet in op:

- Gedoseerde en en bij de leeftijd passende seksuele voorlichting en interactievaardigheden op scholen vanaf jonge leeftijd.
- Meer aandacht voor jongeren met een lage ses en jongeren in kwetsbare omstandigheden, bijvoorbeeld voortijdige schoolverlaters, jongeren in instellingen en slachtoffers van seksueel geweld.
- Meer expliciet proactief handelen richting risicogroepen.
- Betere afstemming van het preventie- en hulpverleningsaanbod op het gebied van seksuele gezondheid in de regio Zuid-Limburg. Het huidige aanbod is versnipperd en sluit onvoldoende aan op de problematiek in de regio.

RESULTAAT

De GGD wil met het beleid bereiken dat jongeren beschikken over de noodzakelijke kennis en vaardigheden over seksualiteit. Daarnaast wil zij jongeren stimuleren tot gezond seksueel gedrag en seksuele weerbaarheid. Doel is het reduceren van het aantal jongeren dat risico loopt op een soa of onbedoelde zwangerschap en dat slachtoffer is van seksueel geweld.

ROL VAN DE GEMEENTE

De GGD neemt in haar meerjarenagenda doelen op om de seksuele gezondheid van jongeren te versterken. Om die doelen te realiseren voert ze deels activiteiten uit en zet deels, als opdrachtgever, andere organisaties in.

EERSTE STAP VOOR EEN GEMEENTE

Stel een preventie- en gezondheidsagenda op. Ga daarvoor in gesprek met ketenpartners. Beoordeel wat nodig is om de seksuele gezondheid van jongeren te versterken en vertaal dat in doelen en acties.

MEER INFORMATIE

<https://www.ggdzl.nl/fileadmin/files/ggdzl/Documenten/Factsheets/Zuid-Limburgse-jongeren-seksueel-ongezond-2012.pdf>

Inzet van ervaringsdeskundigheid

Jongeren willen graag in gesprek over seksualiteit en ouderschap met mensen aan wie ze zich kunnen spiegelen. Het lijkt erop dat de inzet van ervaringsdeskundigen daar een goed antwoord op is. Gemeenten kunnen uitvoeringsorganisaties stimuleren om gebruik te maken van ervaringsdeskundigen. Dit is te stimuleren met een innovatiebudget.

Ervaringsdeskundigen Bodine, Chiara en Ravi geven sinds 2016 voorlichting. Ze doen dat in residentiële jeugdzorgvoorzieningen en in het onderwijs. Centrum 16/22 wil de ervaringsdeskundigen financieel ondersteunen bij de ontwikkeling van een effectief voorlichtingsprogramma.

Bekijk de filmpjes van Bodine, Chiara en Ravi, waarin ze pleiten voor meer voorlichting door ervaringsdeskundigen of lees het magazine: inzet van ervaringsdeskundigheid bij preventie en hulp aan (onbedoeld) zwangeren en (zeer) jonge ouders <http://www.jooz.nu/ervaringsdeskundigen/>

Bespreekbaar maken van een kinderwens bij risicogroepen

Als een jongere uit een risicogroep een kinderwens heeft, dan is het belangrijk om in te gesprek te gaan over voorwaarden voor goed ouderschap. Wanneer is het een goed moment om een kind te krijgen? Waarom wil je een kind? Bij wie kun je terecht? Voor welke hulp? Zijn er genoeg mensen in je omgeving die een handje kunnen helpen? ASVZ, een organisatie voor mensen met een verstandelijke beperking en psychische problematiek, heeft een methode ontwikkeld om met hun cliënten dit gesprek aan te gaan en deelt de methode met anderen.

Voorbeeld Kinderwens

BESCHRIJVING

ASVZ maakt een kindwens en ouderschap bespreekbaar bij hun cliënten: mensen met een verstandelijke beperking. De organisatie ziet het als hun plicht om met cliënten in gesprek te gaan en hen zo goed mogelijk te begeleiden bij hun (vragen over) ouderschap.

ASVZ vindt het belangrijk dat een kindwens er mag zijn. Dat is iets heel anders dan goedkeuren of aanmoedigen dat er een kind komt. Cliënten moeten hun verhaal kunnen doen zonder dat zij met vooroordelen geconfronteerd worden. Het is ook belangrijk dat cliënten uitzoeken met wie ze kunnen praten over het krijgen van een kind en mogelijk toekomstig ouderschap.

Vaak raken cliënten zwanger zonder dat dat echt de bedoeling was. Seksuele voorlichting en goede informatie over het gebruik van anticonceptie behoren vaste onderwerpen te zijn in het gesprek over kindwens en ouderschap.

ASVZ heeft een toolkit met hulpmiddelen ontwikkeld om met mensen met een verstandelijke beperking, ouders en hulpverleners in gesprek te gaan over kindwens en ouderschap.

BEKIJK DE TOOLKIT KINDERWENS

<http://www.asvz.nl/kinderwensenouderschap/nl/toolkit/>

RESULTAAT

Het materiaal helpt professionals het gesprek aan te gaan over kindwens en ouderschap. Professionals treden meer in contact en deinzen minder snel terug om te handelen.

ROL VAN DE GEMEENTE

ASVZ heeft de toolkit ontwikkeld met hulp van fondsen. Keuze voor het gebruik van de toolkit ligt bij de uitvoeringsorganisaties.

De gemeente kan uitvoeringsorganisaties stimuleren om voor risicogroepen soortgelijke materialen te ontwikkelen en kan bijdragen aan de ontwikkelkosten. Daarnaast kan een gemeente uitvoeringsorganisaties de opdracht geven om preventie van onbedoelde zwangerschap en jong ouderschap in kwetsbare omstandigheden uit te voeren.

EERSTE STAP VOOR EEN GEMEENTE

Ga in gesprek met uitvoeringsorganisaties die in contact staan met risicogroepen om na te gaan welke preventieve activiteiten ondernomen worden. Bekijk samen wat nodig is om de activiteiten (verder) te ontwikkelen. Investeer in de ontwikkelkosten.

MEER INFORMATIE

<http://www.asvz.nl/kinderwensenouderschap/nl/>

Neem contact op met Marja Hodes, ontwikkelaar van de toolkit. m.w.hodes@vu.nl

Voorbeeld Tilburg

BESCHRIJVING

GGD Tilburg voert een project uit waarin vrouwen in zeer kwetsbare posities gestimuleerd worden anticonceptie te gebruiken. Het gaat om vrouwen met een verhoogde kwetsbaarheid door psychiatrische problemen, een licht verstandelijke beperking, verslaving, dakloosheid, armoede, illegaliteit of een sociaal zwakke omgeving. Vaak zijn er al meerdere kinderen uit huis geplaatst. Het gaat om vrouwen die zich door een combinatie van factoren in een weinig geschikte situatie bevinden om een kind op te voeden.

Uitvoering en projectleiding ligt bij een verpleegkundig specialist met jaren ervaring in de sociaal-medische zorg. Ze heeft nauw contact met instanties als verslavingszorg, daklozenopvang, GGZ, MEE (ondersteuning voor mensen met een beperking), huisartsen, tienermoederopvang en de POP-poli (psychiatrie-, obstetrie- en pediatriepolikliniek). De verpleegkundige legt contact met de vrouwen, besteedt tijd aan het opbouwen van een relatie en neemt een vrouw bij de hand waar nodig.

RESULTAAT

Het project in Tilburg leidt bij tachtig procent van de vrouwen ertoe dat zij zich vrijwillig beschermen tegen zwangerschap. Anticonceptie wordt voor hen betaald als zij daar niet genoeg geld voor hebben. De persoonlijke aanpak en respectvolle benadering zijn doorslaggevend voor het resultaat. Daarnaast is de samenwerking met ketenpartners van essentieel belang. Het succes bij een aantal 'zware gevallen' zat in het gebruiken van de presentiebenadering: respectvol omgaan met de cliënt, de tijd nemen, aandacht voor de sociale context en niet opgeven bij tegenslag. Dit leidt tot een behandelrelatie waarin vertrouwen aanwezig is en de vrouw richting gewenst gedrag gestuurd kan worden. Daarnaast moesten GGD-artsen, huisartsen en gynaecologen snel te bereiken zijn om bij motivatie de anticonceptie te kunnen regelen.

Er is onderzoek gedaan naar de effecten van de aanpak. Uit de analyse komt naar voren dat vijf positieve voorspellers leiden tot (motivatie voor) adequate anti-conceptie:

- Geld. Bij een aantal vrouwen is er een duidelijke wens om anticonceptie te gebruiken, maar zij hadden hier geen geld voor.
- Kennis. Zowel bij de vrouwen als bij hulpverleners ontbrak het vaak aan kennis over vruchtbaarheid en anti-conceptie. Uitleg over de aard en de voordelen van anticonceptie kon een vrouw over de drempel helpen om anticonceptie te gaan gebruiken.
- Verantwoordelijkheid. Als een vrouw te maken had met meerdere hulpverleners of instanties, is het erg belangrijk dat duidelijk is wie het anticonceptiegebruik aankaart.
- Bespreekbaar maken van seksualiteit. Seksualiteit is voor veel mensen een lastig te bespreken onderwerp. Aandacht voor de sociale context is essentieel. Ouders, partners en vrienden hadden veel invloed op de beleving van seksualiteit en de toepassing van

anticonceptie. Het betrekken van de sociale omgeving helpt dan ook. In enkele gevallen speelt ook de culturele achtergrond een rol. Het werkt goed om de gesprekken in de eigen thuissituatie te voeren.

- Emoties. Het moederschap kan voor veel vruchtbare vrouwen een existentiële wens zijn en dat geldt natuurlijk ook voor deze groep. Een rationele benadering waarbij de nadelen van een zwangerschap worden besproken, kan verkeerd aankomen. De verpleegkundige neemt ruim de tijd om dit onderwerp te bespreken en alle emoties daarbij te benoemen. Het doel is om bij de vrouw het vertrouwen te winnen dat de verpleegkundige er voor haar is en dat ze samen een goede beslissing nemen.

Het lijkt erop dat deze interventie veel oplevert in termen van financiële baten. Het heeft bij tachtig procent van de vrouwen geleid tot bescherming tegen zwangerschap en daarmee indirect kosten voor jeugdhulp bespaard.

ROL VAN DE GEMEENTE

De GGD voert het project uit en investeert erin. Er is 1 fte voor de uitvoering en er is een klein budget beschikbaar voor de kosten van anticonceptie voor vrouwen die dat niet kunnen betalen.

EERSTE STAP VOOR EEN GEMEENTE

Ga in gesprek met uitvoeringsorganisaties om na te gaan of er zicht is op vrouwen die behoren tot de doelgroep en bepaal om hoeveel vrouwen het ongeveer gaat. Het project in Tilburg is succesvol door de zeer gedreven projectleider. Ga in de gemeente op zoek naar een sterke trekker.

MEER INFORMATIE

<https://www.ggdhvb.nl/professionals/nieuws/2016/07/Anticonceptie-voor-kwetsbare-ouders-in-Tilburg>
Jennefer Timisela, jennefertimisela@acknowledge.nl

Conclusie

GEMEENTEN HEBBEN EEN REGIE EN AANJAAG FUNCTIE.

Het is erg belangrijk dat ze haar rol pakt om preventie aan risicogroepen te versterken. Daarbij is het gesprek met en heldere opdracht aan uitvoeringsorganisaties belangrijk. De lea, preventie- en innovatieagenda bieden gemeenten middelen om in te zetten op preventie. Voorts geven ze de mogelijkheid om vernieuwing aan te jagen. Stimulering van de inzet van ervaringsdeskundigen biedt kansen om risicogroepen beter te bereiken.

Conclusie

GEMEENTEN ZIJN AAN ZET OM JONGE OUDERS TE ONDERSTEUNEN OP HUN WEG NAAR ZELFSTANDIGHEID.

Dat kan door in te zetten op voldoende en betaalbare huisvesting, het uit de weg ruimen van belemmeringen in financiële regelingen, het bieden van goede schuldpreventie- en hulp en (ervarings)kennis borgen in de wijkteams. Investeren in de zelfstandigheid van jonge ouders en het voorkomen van problemen loont. Het is van belang om voor jonge ouders met meervoudige problemen toe te werken naar een stabiele situatie. Dat kan met een integrale aanpak: individuele toetsing en maatwerk op het gebied van opvoeding, wonen, zorg en ondersteuning, inkomen en werk- of onderwijs.

Het voeren van integraal beleid rondom jong ouderschap vraagt geen grote structurele aanpassingen binnen een gemeente. Het vraagt wel om goede coördinatiemechanismen en sterke verbindingen tussen afdelingen en uitvoeringsorganisaties. Soms is het nodig dat gemeenten de regelruimte benutten die ze hebben.

Eindnoten

- 1 De Hydradriehoek voor integrale hulpverlening en zorg, februari 2016, BMC. https://www.bmc.nl/wp-content/uploads/2016/09/Hydradriehoek_V2.pdf
- 2 Integraal Beleid bij de gemeente Breda, augustus 2008, Erasmus universiteit Rotterdam, H. van Exsel. <https://thesis.eur.nl/pub/4537/Einddocument%20scriptie%20EUR.pdf>
- 3 www.cbs.nl
- 4 <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?VW=T&DM=SLNL&PA=37520&LA=NL>
- 5 <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?VW=T&DM=SLNL&PA=81019ned&LA=NL>
- 6 <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2015/03/17/woningwet-2015-in-vogelvlucht>
- 7 <http://www.pbl.nl/publicaties/inkomensdynamiek-en-de-betalbaarheid-van-het-wonen>; [http://www.opvang.nl/files/Netherlands_\(NL\)_Housing_Exclusion_Index.pdf](http://www.opvang.nl/files/Netherlands_(NL)_Housing_Exclusion_Index.pdf)
- 8 JOOZ knelpuntenanalyse 2016; organisaties die opvang bieden bij dakloosheid zien eenzelfde probleem <http://www.opvang.nl/site/item/10.000-woningen-nodig-voor-opvang-en-ggz-clienten>
- 9 <http://www.nji.nl/nl/Kennis/Dossier/van-jeugd-naar-volwassenheid/Wonen/Wet--en-regelgeving>
- 10 JOOZ knelpuntenanalyse 2016
- 11 <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2016/05/09/rapport-wachten-zoeken-vinden-hoe-lang-duurt-het-zoeken-naar-een-sociale-huurwoning>
- 12 Bebaseerd op het inspiratiemagazine 18- 18+ van SZN <http://zwerfjongeren.nl/opinie-actie/roer-om-jeugdhulp-18-18-en-de-handreiking-Jeugd-naar-volwassenheid-van-het-NJi> <http://www.nji.nl/nl/Download-NJi/Handreiking-van-jeugd-naarvolwassenheid.pdf>
- 13 <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2015/03/17/woningwet-2015-in-vogelvlucht>
- 14 <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2016/05/09/rapport-wachten-zoeken-vinden-hoe-lang-duurt-het-zoeken-naar-een-sociale-huurwoning> pagina 52
- 15 <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2016/05/09/rapport-wachten-zoeken-vinden-hoe-lang-duurt-het-zoeken-naar-een-sociale-huurwoning> pagina 8
- 16 <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2015/03/17/woningwet-2015-in-vogelvlucht> pagina 15
- 17 Deze tips zijn geïnspireerd op adviezen van de aanjaagcommissie Langer Thuis www.vgn.nl/media/download/index/mediaid/56fe287f5e02c pagina 5
- 18 <http://www.nji.nl/nl/Kennis/Dossier/van-jeugd-naar-volwassenheid/Wonen/Uitdagingen-en-oplossingen> Onderdeel: uitdagingen
- 19 <http://www.nji.nl/nl/Download-NJi/Oproep-deelname-gemeenten-aan-werkagenda-18-jaar-en-dan.pdf>
- 20 <https://dkvwg750av2j6.cloudfront.net/m/6ea7ec595b435e64/original/Concept-woonagenda-2017-2021-2.pdf>
- 21 Huisvestingsverordening Holland Rijnland 2015, artikel 14, lid 2 sub d
- 22 Artikel 14 <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/gmb-2015-58561.html>
- 23 Gemeente leiden, prestatieafspraken Leiden 2015-2020 pp4 https://gemeente.leiden.nl/fileadmin/files/Projecten/Wonen/Prestatieafspraken_Leiden_2015-2020.pdf
- 24 Zie Kamerstukken II 2014/15, 24 724, nr. 135, p. 18-20.
- 25 ROA/Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (2009). 'Zonder diploma. Aanleiding, kansen en toekomstintenties'. Maastricht, ROA. In <http://www.nji.nl/nl/Download-NJi/Publicatie-NJi/Tienerouders-over-hulp-aan-jonge-moeders-en-vaders.pdf>

Links naar meer informatie

- 26 Hoogenboezem G. en R. Oomen (2010), ‘Ik wist helemaal niks van baby’s’. Een nieuwe koers voor het VBOK huis’. Gouda, JSO. In <http://www.nji.nl/nl/Download-NJi/Publicatie-NJi/Tienerouders-over-hulp-aan-jonge-moeders-en-vaders.pdf>
- 27 Eleveld, A et al (2016) Student, zwanger en gelijke behandeling; Een onderzoek naar de regelgeving en voorzieningen voor zwangere studenten en studenten die zorgdragen voor kinderen in het mbo en het hoger onderwijs. Amsterdam: Vrije Universiteit.
- 28 Baart, A. en S. Keinemans (2007), ‘Pilot 3a. Het leven van jonge moeders’. Den Bosch, Actioma. In <http://www.nji.nl/nl/Download-NJi/Publicatie-NJi/Tienerouders-over-hulp-aan-jonge-moeders-en-vaders.pdf>
- 29 Wildeboer Schut, J.M & S. Hoff (maart 2016) Een lang tekort; Langdurige armoede in Nederland. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau; Brakel, vd M, R Lok (2009) . De inkomenssituatie van alleenstaande moeders:trends en dynamiek. Sociaalrconoomische trends, 4e kwartaal 2009.
- 30 <http://www.nji.nl/nl/Download-NJi/Publicatie-NJi/Tienerouders-over-hulp-aan-jonge-moeders-en-vaders.pdf>
- 31 <https://www.cbs.nl/>
- 32 <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/minimumloon/inhoud/bedragen-minimumloon-2017>
- 33 CBS (2011) . Van flexibel naar vast? Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- 34 <http://www.effectieveschuldhulp.nl/files/4814/3634/8199/eindrapport-voor-mijn-gevoel-had-ik-veel-geld-jongvolwassenen-en-schulden.pdf>
- 35 <http://wetten.overheid.nl/BWBR0031331/2017-04-01>
- 36 <https://vng.nl/onderwerpenindex/onderwijs/vsvleerplichtwet/vsvleerplichtwet-beleid-wet-en-regelgeving>
- 37 http://www.ingrado.nl/kennisdossiers/rmc_in_vogelvlucht/wat_is_rmc/regelgeving/hoe_is_rmc_vastgelegd_in_de_wet
- 38 <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2015/06/29/kamerbrief-jongeren-en-jongvolwassenen-met-schulden>
- 39 Sociale wijkteams in ontwikkeling. Inrichting, aansturing en bekostiging. VNG, 2013.
- 40 Groot, de et al (2015) . Voorlichting, hulp en opvang aan tienermoeders in beeld. Gouda: JSO <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2015/01/15/voorlichting-hulp-en-opvang-aan-tienermoeders-in-beeld>
- 41 <http://dare.ubvu.vu.nl/handle/1871/54054>
- 42 <https://www.rutgers.nl/sites/rutgersnl/files/PDF-Onderzoek/In%20een%20klap%20volwassen.pdf>
- 43 <https://www.rutgers.nl/sites/rutgersnl/files/PDF-Onderzoek/In%20een%20klap%20volwassen.pdf>
- 44 Graaf, H. de, Meijer, S., Poelman & J., Vanwesenbeeck, I. Seks onder je 25e. Delft: Eburon, 2005
- 45 <https://www.rutgers.nl/sites/rutgersnl/files/PDF-Onderzoek/In%20een%20klap%20volwassen.pdf>
- 46 Graaf, H. de, Meijer, S., Poelman & J., Vanwesenbeeck, I. Seks onder je 25e. Delft: Eburon, 2005
- 47 Berlo, W. van, C. Wijsen en I. Vanwesenbeek (2005), ‘Gebrek aan regie. Een kwalitatief onderzoek naar de achtergronden van tienerzwangerschappen’. Utrecht: Rutgers Nisso Groep.
- 48 Gesell, S. en L. van Dijk (2010), ‘Jonge vaders. Een kwalitatief onderzoek naar de achtergrond en rol van jongens bij ongeplande zwangerschappen’. Utrecht: Rutgers Nisso Groep.
- 49 <http://www.seksuelevorming.nl/visie-en-beleid/overheidsbeleid-en-regelgeving/kerndoelen>
- 50 <https://vng.nl/onderwerpenindex/jeugd/jeugdgezondheidszorg/wet-en-regelgeving>

Jonge ouders

- <http://www.nji.nl/nl/Download-NJi/Publicatie-NJi/Tienerouders-over-hulp-aan-jonge-moeders-en-vaders.pdf>
- ↳ www.jooz.nu
- <https://fiom.nl/ongewenst-zwanger/zelf-opvoeden/jong-ouderschap/jonge-moeders>
- <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2015/01/15/voorlichting-hulp-en-opvang-aan-tienermoeders-in-beeld>

Praktische informatie voor jonge ouders

- <https://fiom.nl/sites/default/files/files/jong-en-een-kind-2015.pdf>

Over 18-/18+:

- <http://www.16-27.nl/>
- <https://vng.nl/onderwerpenindex/jeugd/jeugdhulp/kwetsbare-jongeren-16-27-jaar>
- <http://www.nji.nl/nl/Download-NJi/Werkagenda16-27.pdf>
- <http://www.nji.nl/nl/Publicaties/NJi-Publicaties/Wegwijs-in-de-wetten-van-het-jeugdstelsel>
- <http://www.nji.nl/nl/Kennis/Dossier/van-jeugd-naar-volwassenheid>
- <http://www.nji.nl/nl/Download-NJi/Handreiking-van-jeugdnaarvolwassenheid.pdf>
- <http://zwerfjongeren.nl/opinie-actie/roer-om-jeugdhulp-18-18/>

Zwerfjongeren:

- <http://lab.nos.nl/projects/uitzicht/index.html#audio>
- <http://zwerfjongeren.nl/wp-content/uploads/2017/03/VDS-Het-roer-om.pdf>

Woonbeleid:

- <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2015/03/17/woningwet-2015-in-vogelvlucht>
- http://www.pbl.nl/sites/default/files/cms/publicaties/PBL&CPB_2016_Kansrijk-woonbeleid_1837.pdf
- <https://vng.nl/files/vng/publicaties/2015/20151216-woon-huurconstructies-beschrijving-praktijkvoorbeelden-def.pdf>

Schuldhulp

- <http://www.effectieveschuldhulp.nl/>
- <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2015/06/29/kamerbrief-jongeren-en-jongvolwassenen-met-schulden>
- <http://www.binnenlandsbestuur.nl/Uploads/2017/4/eindrapportage-schuldhelpverlening-in-nederland.pdf>

Ervaringsdeskundigheid

- <http://www.jso.nl/wp-content/uploads/Startdocument-over-ervaringsdeskundigheid-in-de-jeugdhulp2.pdf>
- <http://www.jooz.nu/wp-content/uploads/2016/03/Magazine.pdf>

Integrale geboortezorg

- <https://www.zorginstituutnederland.nl/werkagenda/vruchtbaarheid-zwangerschap-en-geboorte/invoering-zorgstandaard-integrale-geboortezorg>

www.jooz.nu